Sigida

Furakɛli kunfɔlɔ

10

Aw bɛ aw hakili sigi ani ka aw yɛrɛ minɛ

Ni balanako ye aw sɔrɔ, aw bɛ a ko dilan kelen kelen ni basigi ye. O bɛ a to aw ka se ka hakilina ɲuman ta ka gɛlɛyaw furakɛ fɔlɔ.

1. Aw bɛ fiɲɛ sama kosɛbɛ ka tila ka a bila. Kasaara dɔw bɛ mɔgɔ jatigɛ. Nka ni aw hakili sigilen don, aw bɛ se ka dɛmɛ don ka ɲɛ. Aw ka hakilisigi bɛ a to fana mɔgɔ joginnen ni aw kɛrɛfɛmɔgɔw bɛɛ fana hakili ka sigi.
2. Aw ye aw yɛrɛ ɲininka: nin yɔrɔ in lakananen don wa? Aw bɛ mɔgɔ joginnen ta ka a mabɔ tasuma na, siraba la walima faratima yɔrɔw la. (Ni joginnen kan walima a kɔ de bananen don, aw bɛ a ta ka ɲɛ walasa a kan kana lamaga. Aw ye sɛbɛn ɲɛ 146 ni 148 lajɛ).
3. Aw bɛ gɛlɛyabaw fɔlɔ furakɛ. Kasaara sababu mana kɛ fɛn o fɛn ye, aw bɛ aw teliya fɔlɔ ka a tigi ninakili jateminɛ. O de ye fɛn koloma ye adamaden ka ɲɛnamaya la. Ni ninakili degunnen don, aw bɛ sɛbɛn ɲɛ 131 lajɛ ka taa a bila a ɲɛ 133 la.
4. Ninakili jateminɛnen kɔfɛ, aw bɛ basibɔn fana jateminɛ. Basibɔnni kojugu, o bɛ se ka mɔgɔ faga. Aw ye sɛbɛn ɲɛ 135 lajɛ ka taa a bila a ɲɛ 136 na.
5. Ni fɛɛrɛ sɔrɔla ninakilidegun ni basibɔn juguman na, aw bɛ a fari fan bɛɛ lajɛ ni yɔrɔ dɔ joginnen tɛ walima ni kolo dɔ karilen tɛ. Aw bɛ a daminɛ a tigi kungolo la ka tila ka a yɔrɔ tɔw bɛɛ fana lajɛ, kɔ ni ɲɛ fo ka se a senkɔniw ma. Aw bɛ a ɲininka ni nɔgɔya ye, aw bɛ segin ka a lajɛ, ka maga a fari la dɔɔni dɔɔni ni joginda dogolen dɔ tɛ a fari yɔrɔ dɔ la. Tuma dɔw la, joginda caman bɛ sɔrɔ fari la, nka a dɔw tɛ ye lajɛli fɔlɔ senfɛ.
6. Aw bɛ jija ka a bɛɛrɛbɛɛrɛ ka a hakili sigi. Mɔgɔ joginnen ni bɛ siran wa ani degun bɛ a kan. Ni aw ye a hakili sigi, o bɛ a to a ninakili ni a dusukun tantanni bɛ segin u cogo kɔrɔ la.

Aw bɛ to ka a ninakili ni basibɔn jateminɛ. Ni aw bɛ se ka a tigi tansiyɔn ta, aw bɛ to ka o fana jateminɛ. Aw bɛ a ye ko basi tɛ a tigilamɔgɔ la, nka kɔfɛ aw bɛ bala ka a kirikaralen ye. Aw bɛ to ka nin fɛn kofɔlenw lajɛ fo aw yɛrɛ ka da a la waati min ko a lafiyara. Aw bɛ to ka kuma a fɛ. O bɛ a to aw ka a dɔn ko a hakili wulilen tɛ walima ko a hakiliwuli tɛka juguya.

Aw bɛ a ɲini kasaara lajɛbagaw fɛ u ka dɛmɛ don mɔgɔ joginnen ma. Aw bɛ a ɲini jama fɛ u ka u mabɔ aw ni mɔgɔ joginnen na. Aw bɛ a fɔ dɔ ye o ka taa dɔgɔtɔrɔ dɔ ɲini walima fɛn dɔw i n'a fɔ fini (ka fari yɔrɔ dɔ siri) walima birifiniw. Aw bɛ mɔgɔw wele ka fara aw yɛrɛ kan walasa ka furakɛli kunfɔlɔ kɛ joona.

Mɔgɔ joginnen fana bɛ se ka a yɛrɛ dɛmɛ. Mɔgɔ joginnen fanba bɛɛ bɛ se ka u digi u ka joginda kan u yɛrɛ ye (sɛbɛn ɲɛ 135 lajɛ). O bɛ a to aw ka aw ɲɛsin banabagatɔ ma ka se ka a fari yɔrɔ tɔw lajɛ ni joginda tɛ yɔrɔ dɔ la walima ka mɔgɔ joginnen wɛrɛw furakɛ.

Ni a tigi kirinnen tɛ, aw bɛ a **ɲininka** ni a yɔrɔ dɔ tɛ ka a dimi walima ni a tɛ se ka bɔ a nɔ na.	• Olu ye mugu walima kolokari taamasiɲɛw ye. Aw ye sɛbɛn ɲɛ 150 ni ɲɛ 154 ani 161 lajɛ. Ni mugu don, ni a senyanfan walima ni a fansi tɛ se ka bɔ a nɔ na, o bɛ se ka a jira ko fiɲɛ bilala a kɔkolo la, aw ye sɛbɛn ɲɛ 146 ni 148 lajɛ.
Aw bɛ a **jateminɛ** ni a nalo talen tɛ walima ni a tɛ se ka kuma ka ɲɛ. O bɛ se ka aw dɛmɛ ka a ka joginni juguya dɔn. Ni a tigi tɛ a yɛrɛ kalama, aw ye sɛbɛn ɲɛ 130 lajɛ.	• Mɔgɔ caman ja bɛ wuli kasaara kɔfɛ. Nka kumakan latilenbaliya ni kirinni de bɛ kunkolo joginni kofɔ (sɛbɛn ɲɛ 148 ka se 149 ma) walima a tigi sulen bɛ sɔrɔ ka a sababu kɛ dɔrɔgu walima dɔlɔ ye (aw ye sɛbɛn ɲɛ 171 lajɛ). • Ni a tigi kumakan tilennen tɛ walima ni a bɛ kumakuntanw fɔ, olu bɛ se ka kɛ kirinni taamasiɲɛ ye. A tigi ɲɛda walima a fari fan dɔ salen don walima fanga dɔgɔyalen don wa? • Hakiliwuli walima hakili yɛlɛmali fana bɛ se ka kɛ sukarodunbana jugumanba taamasiɲɛ ye. Ni a tigi balala ka bana, aw bɛ sɛbɛn ɲɛ 176 lajɛ.
Aw bɛ a **lajɛ** ka ɲɛ ni basi bɛka bɔn, a yɔrɔ dɔ fununen don, a bɔsilen don, a bilennen don walima a fari yɔrɔ dɔw bɔra u cogoya la. Aw bɛ a lajɛ ni fari fan fila bɛɛ ye kelen ye. Misali la ni sen kelen ka surun ni a tɔ kelen ye, o bɛ a jira ko a karilen don.	• Ni basibɔn don, aw ye sɛbɛn lajɛ ka a ta a ɲɛ 135 na ka taa a bila a ɲɛ 136 na. • Ni kolokari don, aw ye sɛbɛn ɲɛ 154, ni ɲɛ 158 fo ɲɛ 161 lajɛ. • Bɔsili ni fununi ani yɔrɔ bilenni bɛ se ka kɛ wolokɔrɔbasibɔn taamasiɲɛ ye, aw ye sɛbɛn ɲɛ 137 lajɛ, kirinniw kan.
Aw bɛ **maga** a kungolo la, a ɲɛda, a kan, a kɔ ni a ɲɛ, a bolow ni a senw na dɔɔni dɔɔni ka a lajɛ ni a yɔrɔ dɔ magayalen don, a bɛ a dimi, a kirinnen don walima ni kolo dɔ bɔlen don a nɔ na. Ni a tigi binna de, ni sirabakankasara don, ni a kan walima a kɔ de joginnen don, aw bɛ a galakakolo bɛɛ lajɛ (a kɔkolo tugudaw) ka bɔ kungolo la ka taa a bila bosokolo la.	• Ni kungolo joginnen don, aw ye sɛbɛn lajɛ ka a ta ɲɛ 148 la fo ɲɛ 149. • Ni aw sikara ko kungolo, kan walima kɔ joginnen don, aw bɛ sɛbɛn lajɛ ɲɛ 146 n'a kun sani aw ka a tigi bɔ a nɔ na. • Bɔsili ni fununi ani yɔrɔ bilenni bɛ se ka kɛ wolo kɔrɔ basibɔn taamasiɲɛ ye. Aw bɛ joginni taamasiɲɛw lajɛ sɛbɛn ɲɛ 137.

Aw bɛ aw yɛrɛ lakana

Ni aw ye mɔgɔ joginnen furakɛ, joli bɛka bɔ mɔgɔ min na, aw bɛ aw jija ka joli ni farilaji bɛɛ ko ka bɔ aw yɛrɛ la.

- **Aw bɛ to ka aw tɛgɛw ko.** Aw bɛ aw ɲɛ ni aw ka jolidaw ko ni ji caman ye walasa ka aw yɛrɛ tanga banakisɛw ma.
- **Aw bɛ aw fari ni aw ɲɛ lakana.** Aw bɛ se ka lunɛti don aw ɲɛ na ani ka gan sanumanw don aw tɛgɛ la. Ni gan tɛ aw bolo, aw bɛ se ka manaforoko don aw tɛgɛ la. Aw bɛ Sigida 4, banabagatɔw furakɛcogo yɔrɔ lajɛ (sɛbɛn ɲɛ 86) aw yɛrɛ tangacogo kan banakisɛw ma.

Kirinni

A ka ca a la, kirinni sababu ka teli ka kɛ ninnu ye:

- Suli
- Kungolo gosi kojugu fɛn dɔ fɛ
- Dusukuntɔɔrɔ (dusukasi kogu, gafe ɲɛ 137)
- Kirinniw (gafe ɲɛ 178)
- Bagamanfɛn dunni (gafe ɲɛ 168)
- Jigitigɛ kojugu (siran walima fagan dɔgɔya fɛ)
- Kunsɛmɛnasumaya
- Kanjabana
- Sukarodun bana juguman
- Joli jiginni kunsɛmɛ na walila kunsɛmɛnabana wɛrɛ (gafe ɲɛ 492)
- Sɔn fan dɔ tiɲɛni (aw ye dusukunnabanaw lajɛ, gafe ɲɛ 154)
- Sun kuntaala jan, sukarontanya fari la

Ni mɔgɔ kirinna aw bolo aw dun tɛ a sabau dɔn, aw bɛ nin sɛgɛsɛgɛliw kɛ:

1. Ninakili: ni banabagatɛ ninakili degunnen don, a kun jannen don ka taa kɔfɛ, aw bɛ a da waga, ani ka a nɛ tilen. Aw bɛ a lajɛ ni fɛn dɔ balannen don a kan kɔnɔ. Ni a tɛka ninakili, aw bɛ aw da don a da la ka a dɛmɛ ka ninakili sɔrɔ (gafe ɲɛ 133).
2. Joli caman bɔra a la wa? Ni o don, aw bɛ jolibɔn sɛgɛsɛgɛliw kɛ (gafe ɲɛ 135).
3. A dusukuntɔɔrɔ len don wa (fari ɲɛ jɛlen don, ninakili ka suma walima a ka teli)? Ni o don, aw bɛ a lada ka a kun jigin ka bɔ a senw kɔrɔ (gafe ɲɛ 137).
4. Tile funteni don wa? ni o don, aw bɛ a tigi ladon suma na ani la ji wɔlɔkɔlen bɔn a kan (gafe ɲɛ 183).

Banabagatɔ kirinnen ladacogo

Fari ɲɛ jɛlen don kosɛbɛ: (dusukuntɔɔrɔ, fangadɔgɔya ani o ni a ɲɔgɔnw)

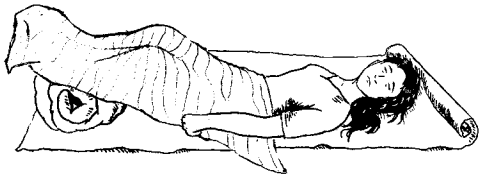

Fari birintilen walima a bɛ a cogo la: tile funteni, kunsɛmɛnabana, dusukundimi, joginda kun na)

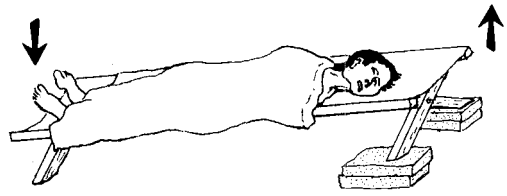

Ni a tigi kirinni sababu bɔra gosili la walima kasaara la:

A ka fisa aw kana maga a tigi la fo ka kirinni ban. Nka ni a tɛ ɲan fo aw ka a bɔ a nɔ na, aw bɛ o kɛ ni banabagatɔ talan ye ni hakili sigi ye barisa a bɛ kɛ ko a kan karilen don ani ka fiɲɛ bila kɔkolo la.

Aw bɛ jogindaw ni yɔrɔ karilenw ɲini. Ni aw bɛ o kɛ, aw bɛ aw jija a lamagali kana caya. Aw kana a to a kɔ walima a kan ka kuru.

Ni mɔgɔ kirinnen bɛka fɔɔnɔ, aw bɛ a josi walawa fɔɔnɔ kana taa nun ni fiɲɛ tɛmɛsiraw fɛ. Aw bɛ a kun jɛngɛ a kɛrɛ kan, ani ka a senw kɔrɔta kosɛbɛ (ja lajɛ sanfɛ).

Aw kana ji walima dumuni di mɔgɔ kirinnen ma abada.

Ninakili

Ni mɔgɔ bɛ se ka sɔgɔsɔgɔ walima ka kuma,
o bɛ a jira ko a bɛ se ka ninakili.

Joginni

Mɔgɔ bananen min tɛ se ka sɔgɔsɔgɔ walima ka kuma, o tigi tɛ se ka ninakili fana. Aw bɛ aw teliya ka o tigi dɛmɛ walasa ka a ni kisi.

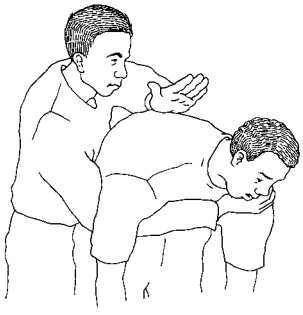

Aw bɛ a tigi kɔ gosigosi

Aw bɛ a kɔ kuru ka tɛgɛ ɲɛ duuru ɲuman bɔ a cɛmancɛ la, a jɛgi fila ni ɲɔgɔn cɛ ni tɛgɛfura ye.

Ni o ma mako ɲɛ:

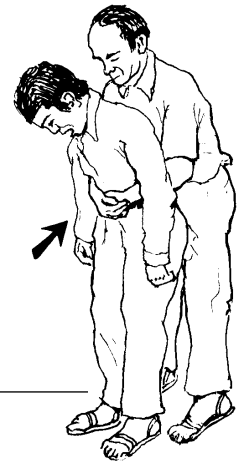

Aw bɛ a kɔnɔ bisi

Aw bɛ aw jɔ a kɔfɛ ka aw bolow meleke a cɛkisɛ la.

Aw bɛ aw bolokan da a furu la barakun sanfɛ, galakakolow duguma.

Aw bɛ aw bolokan minɛ ni aw bolo dɔ in ye. Aw bɛ bala ka a kɔrɔta ni fanga ye. Aw bɛ a ta ni aw fanga bɛɛ ye ka a sen fila bɔ duguma. (Ni denmisɛnni don, aw kana a kɛ aw fanga bɛɛ la). Aw bɛ o kɛ fo siɲɛ duuru ka tugu ɲɔgɔn na.

Ni fɛn dɔ bɛka fiɲɛ bali ka se fogonfogonw walima kankɔnɔna na, kɔnɔnafiɲɛ bɔtɔ bɛ o ɲɔni ka bɔ.

Ni musokɔnɔma walima mɔgɔ belebeleba don, aw bɛ aw bolo da a disi cɛmancɛ la (aw bɛ aw bolokan da sin fila ni ɲɔgɔn cɛ). O kɔ aw bɛ a bisi.

Ni mɔgɔ kirinna

Aw bɛ a nɛmɛnɛmɛ ka a da a kɔ kan ka tila ka a dakɔnɔna lajɛ. Ni aw ye dumuni walima fɛn wɛrɛ ye a ngɔɔnɔ kɔnɔ, aw bɛ o labɔ ni aw bolokɔni ye. Nka aw kana aw bolokɔni digi kan kɔnɔ ka o fɛn in lataa ɲɛfɛ. O bɛɛ kɔfɛ, aw bɛ aw teliya ka aw digi a disi kan fo a ka ninakili daminɛ (aw ye sɛbɛn ɲɛ 131 lajɛ).

Ni den tɛ san kelen bɔ

Ni den kirinna ko a tɛ se ka kasi walima ka sɔgɔsɔgɔ, aw bɛ a lajɛ ka a kɔ gosigosi ani ka a disi bisi ka fɛnw labɔ kan kɔnɔ.

Den dacogo

Aw bɛ den biri a kɔnɔ kan ka a kun suli.

Aw bɛ a kɔ gosigosi

Aw bɛ aw tɛgɛfura kɛ ka a kɔ gosigosi siɲɛ 5 ɲɔgɔn a tɛmɛn na.

Ni den ma ninakili sɔrɔ, aw bɛ a yɛlɛma.

Ka a disi digidigi

Aw bɛ aw bolokɔni fila walima saba da a disi cɛmancɛ la, sin kɔrɔ.

Aw bɛ aw teliya ka a digi fo santimɛtiri 2. Aw bɛ o kɛ siɲɛ duuru walima fo den ka ninakili sɔrɔ.

Ni aw ma se ka denyɛrɛni, den walima baliku ka fiɲɛtɛmɛsira dayɛlɛ, aw bɛ ninakili ko makaran.

Jilatoli

Aw bɛ aw teliya ka a mɔgɔ labɔ ji la ka a dɛmɛ a ka ninakili sɔrɔ (Aw ye sɛbɛn ɲɛ 133 lajɛ) ni disili ye (Aw ye sɛbɛn ɲɛ 134 lajɛ). Aw bɛ ninakili makaran waleyaw kɛ walasa a tigilamɔgɔ ka fiɲɛ sɔrɔ.

Ni a tigi fɔɔnɔna, aw bɛ a yɛlɛma a kɛrɛ kan dɔɔni dɔɔni, aw bɛ aw bolokɔni walima fini dɔ kɛ ka fɔɔnɔ in jɔsi walasa a kana kirin o la.

Mɔgɔ dɛmɛcogo ka ninakili sɔrɔ

Mɔgɔ bɛ se ka miniti 4 dɔrɔn de kɛ ninakilibaliya la ka sɔrɔ a ma sa. Aw ka kan ka se ka mɔgɔ dɛmɛ a ka se ka a ninakili walasa ka a ni kisi, barisa a kirinnen don, fɛn dɔ ye a sɔrɔ a kungolo la, a bɛ ɲini ka to ji la, kuran ye a ci, a sulen don dɔrɔgu fɛ kojugu, walima nɛnɛ ye a degun kojugu (nɛnɛ jugumanba).

Ni mɔgɔ ninakili jɔra, aw bɛ se ka a ni kisi ni a dɛmɛni ye a ka ninakili sɔrɔ teliya la.

Aw bɛ a kungolo da ka ɲɛ

Aw bɛ a tigi da ka a kun jan. Aw bɛ aw digi a ten kan ka a bɔnbɔnkun yɛlɛ sanfɛ walasa a nu ka kɔrɔta.

Mɔgɔ dɛmɛni ka ninakili sɔrɔ

Aw bɛ a nu minɛ ka a bisi walasa fiɲɛ kana bɔ a fɛ. Aw bɛ aw da biri a da la ka ɲɛ.

Aw bɛ fiɲɛ kɛ a kɔnɔ ni fanga ye siɲɛ 2.

A disi ka kan ka kɔrɔta ninakili o ninakili. Ni o ma kɛ, o bɛ a jira ko fiɲɛ tɛka se fogonfogon kɔnɔ. Aw bɛ kungolo dacogo yɛlɛma dɔɔni ka tila ka segin fiɲɛ fiyɛli kan tugun. Aw bɛ a to a yɛrɛ ka ninakili fiɲɛ donnen kɔfɛ.

Dusukun tantanni jateminɛ

Fiɲɛ kɛ kofila kɔfɛ, aw bɛ a lajɛ ni a bɛka ninakili.

Aw bɛ dusukun tantanni jateminɛ a kan fan fila bɛɛ fɛ, walima aw bɛ aw tulo da a disi la dusukun sanfɛ.

Ni dusukun tɛka tantan, Aw ye “dusukun tantanbaliya” yɔrɔ lajɛ (sɛbɛn ɲɛ 134).

Ni aw ye a jateminɛ ko dusukun bɛka tantan, aw bɛ tɛmɛ ni fiɲɛ dili ye a ma fo a yɛrɛ ka se ka ninakili. O bɛ se ka to sen na fo miniti 30 ni kɔ.

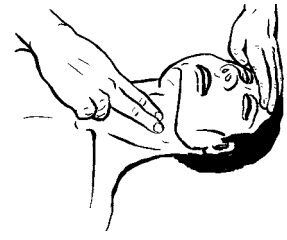

Dusukun tantanbaliya

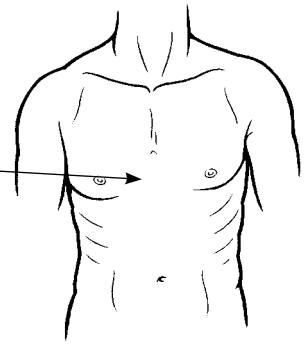

Aw bɛ dusukuntantanni jateminɛ kan na (aw ye sɛbɛn ɲɛ 133 lajɛ). Walima aw bɛ aw tulo da disi numanyanfan fɛ, nin yɔrɔ la:

Ni dusukun tɛka tantan, aw bɛa lajɛ ka a yɔrɔ digidigi walasa kaa tantanni daminɛ. A nafa ka bon ka disi digidigili daminɛ teliya la ni aw ye a ye ko a dusukun tɛka tantan walima ni aw ye a ye ko a fanga ka dɔgɔn.

Aw bɛ disi digidigi

Aw bɛ aw digi disi cɛmancɛ kan teliya la ni aw fanga bɛɛ ye fo siɲɛ 30. Aw bɛ a digi ka jigin fo santimɛtiri 5. Aw bɛ aw jija ka aw teliya a fɛ walasa aw ka se ka digiko caman kɛ, ka se 100 ɲɔgɔn ma miniti kelen kɔnɔ, nka nafaba tɛ o la. Aw bɛ aw jija ka aw teliya ani ka a digi ni fanga ye.

Aw bɛ aw bolokala tilen. Bolo kelen da dɔ in kan

Ka mɔgɔ dɛmɛ ka ninakili sɔrɔ

Miniti 30 digidigili kɔfɛ, aw bɛ fiɲɛ di a ma siɲɛ 2 min bɛ a to a disi ka kɔrɔta (aw ye sɛbɛn ɲɛ 133 lajɛ).

Aw bɛ to digidigili ni fiɲɛ dili la

Ni aw ye disi digiko 30 kɛ, aw bɛ fiɲɛ diko 2 kɛ. Aw bɛ waatijan kɛ o la. Aw bɛ to o la fo a tigi ka ninakili daminɛ ani ka ɲɛmatigɛ walima fo aw ka da a la ko a tigi sara.

Dɛmɛ ɲini

Ni aw bɛ se ka taa ni a tigilamɔgɔ ye dɔgɔtɔrɔso la joona, aw ye taa ni a ye. Sira fɛ, aw bɛ tɛmɛ digidigili ni fiɲɛ dili fɛ. O bɛ a tigi to ni na fo aw ka dɛmɛ sɔrɔ.

Nin waleya bɛ a to mɔgɔ ka segin a yɛrɛ ma ni kuran ye a gosi, ni a tun bɛna to ji la, ni fɛn dɔ ye a gosi a disi la, ni nɛnɛ ye a degun kojugu (nɛnɛ jugumanba) walima ni dɔrɔgu ye a su.

Disi digidigili jɔyɔrɔba tɛ dusukunnabana na, nka a waleyali tɛ basi ye, sango ni aw ye a dɔn ko aw bɛ dɛmɛ sɔrɔ dɔgɔtɔrɔ dɔ fɛ. (Walasa ka kunnafoni caman sɔrɔ dusukunnabanaw kan, aw ye sɛbɛn ɲɛ 154 lajɛ.)

Dɔgɔtɔrɔw ka mansini kurannama dɔ bɛ yen min bɛ dusukun lasegin dusukunnabana kɔfɛ. Aw bɛ a ɲini ka a dɔn ni o mansini dɔ bɛ aw ka sigida la ani a bɛ mara yɔrɔ min sani kasaara ka mɔgɔ sɔrɔ. U ka teli ka sɔrɔ anbilansiw kɔnɔ, foroba yɔrɔw la i n'a fɔ polisisow walima dunanjiginsobaw (otɛliw) kɔnɔ.

Basibɔn

Joginda digili

Ka joginda digi kosɛbɛ, o bɛ basibɔn caman jɔ, hali ni basi caman bɛka bɔ joginda minnu na. Ni basi bɛka bɔ a tigi kungolo la, aw bɛ a bisi ka tila ka sɛbɛn ɲɛ 148 lajɛ.

1. Aw bɛ yɔrɔ joginnen kɔrɔta dusukun ni san cɛ.
2. Aw bɛ fini jɛlen dɔ ta min ka surun aw la, aw bɛ a da ɲɔgɔn na ka a kɛɲɛ ni joginda ye, aw bɛ joginda digi ni o ye ni aw fanga ye. Aw bɛ a jira mɔgɔ bananen na, a bɛ se ka yɛrɛ joli digi cogo min ni o fanga bɛ a la. Ni joginda ka bon, aw bɛ bandi walima finimugu da a la. Aw bɛ a digi fo basibɔn ka jɔ. Aw kana finimugu ta ka bɔ joginda la hali ni a ɲiginna joli fɛ. Aw bɛ se ka dɔ yɛrɛ fara finimugu kan. Ni joginda ka bon, aw kana aw bolo bɔ da la hali ka a lajɛ ni basibɔn jɔra fo miniti 15 ka tɛmɛ.

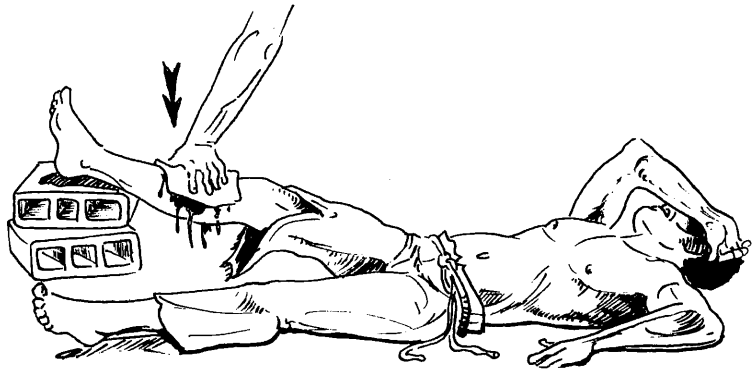

Ni basibɔn nɔgɔyara walima ka jɔ, aw bɛ se ka joginda siri ka ɲɛ. Aw bɛ bandi walima finimugu dɔ kuru ka a da joginda kan ka tila ka a siri ni bandi dɔ wɛrɛ ye. Aw bɛ bandi siri ka ɲɛ walasa a ka joginda mɔsɔn, nka a kana siri ka ja, ni o kɛra a bɛ joli bali ka boli ka taa bolo walima sen na.

Joginda digili tɛ baara nɔgɔn ye, nka aw kana a ye ka a to yen!

Aw kana basibɔn lajɔ ni bɔgɔ, taji, laso walima ni kafeɲaga ye abada.

Basi bɛ se ka fari fan caman nɔrɔkɔ fo aw bɛna a miiri ko basi caman bɔra a tigi la. Nka aw bɛ a tigi lajɛ kosɛbɛ ka ɲɛ ni nin basibɔn jugu taamasiɲɛ ninnu tɛ a la.

Gɛlɛyaw taamasiɲɛ

- Hakiliwuli walima kirikarali
- Dusukun tantanni teliyali
- Nɛnɛ, sumaya, farikolo ɲɛ yɛlɛmali (jɛya).

Ni aw ye nin taamasiɲɛw ye, aw bɛ mɔgɔ joginnen senw layɛlɛ dusukun ni san cɛ ani ka fura ɲini kirinni na (sɛbɛn ɲɛ 137).

Hali ni aw ma nin taamasiɲɛw ye, aw bɛ to a tigi kɛrɛfɛ ani ka to ka a jateminɛ ni gɛlɛya tɛ a kan ani ka a hakili sigi. Aw bɛ to ka a jateminɛ fo aw ka a ye ko a ye a yɛrɛ sɔrɔ.

Joliɲɛsirilan

Ni fɛɛrɛ wɛrɛ tɛ aw bolo, aw bɛ joli ɲɛsiri walasa ka a ni kisi hali ni a bɛ fiɲɛ bila bolo la walima sen na.

Aw bɛ joli siri ni:

- **Ni bolo walima sen dɔ tigɛlen don ka bɔ a la walima a ɲɔɲɔnen don; a yera ko o tɛ se ka furakɛ tugun.**
- **Ni basibɔn juguman don min ma se ka lajɔ ni digili ye (aw ye a digi kosɛbɛ siɲɛ fɔlɔ la wa?)**
- **Ni joginda belebele dɔ bɛ woro la**, i n'a fɔ marifakisɛ nɔ, walima fɛn dɔ ye fasa sɔgɔ kosɛbɛ ani basibɔn taamasiɲɛw bɛka ye a tigi la, i n'a fɔ fanga dɔgɔya, hakiliwuli, walima fari jɛyali. (A man nɔgɔn ka woro digi walasa ka basibɔn lajɔ.)

Aw bɛ sɛntiriba, fini dɔ dalen ɲɔgɔn na, walima digilikɛlan dɔ, fiɲɛ bɛ kɛ min na, ka joli bɔyɔrɔ siri. Aw kana a siri ni jurumisɛnni walima nɛgɛjuru ye. Olu bɛ don sogo la.

Aw bɛ aw teliya ka taa dɔgɔtɔrɔso la. Ni lɛri 2 walima lɛri 3 tɛmɛna dɔrɔn, bolo walima sen tɛna se ka labɛn tugun.

Baara 1 lɔ
Aw bɛ joliɲɛsirilan siri joginda sanfɛ. Aw bɛ a gɛrɛ joginda la. (fili min bɛ to ka mɔgɔw sɔrɔ, o ye ka joliɲɛsirilan siri ka janya joginda la).

Baara 2 nan
Aw bɛ sirilan meleke sen walima bolo la siɲɛ fila ka sɔrɔ ka siri ka ja.

Baara 3 nan
Aw bɛ bereni dɔ da sirikun na ka tila ka o bereni fana sanfɛla siriko fila kɛ.

Baara 4 nan
Aw bɛ bereni tɔnɔmi ka a ja fo basibɔn ka jɔ.

Baara 5 nan
Aw bɛ bereni to a la ka a siri ni finimugu wɛrɛ ye.

Kirinni

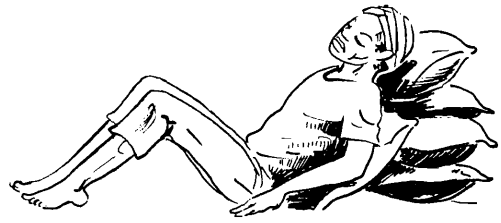

Kirinni ye jɔrɔnako ye min bɛ sɔrɔ fɛn dɔw senfɛ i n'a basibɔn jugumanba, jikodɛsɛ, joginda jugumanba, jenini, faritɛnɛbana walima banakisɛ donni joli la. Nin kirinni suguya ni balanako walima siranya kirinni tɛ kelen ye. A tigi fari bɛ girinya, a bɛ dɛsɛ ka a ka baara kɛ ka ɲɛ. Kirinni taamasiŋɛw yeli ni a juguyali bɛɛ bɛ ɲɔgɔn kɔ. Kirinni ka kan ka furakɛ teliya la walasa ka a tigi ni kisi.

Kirinni taamasiŋɛw

- Siran walima seriserili, o kɔ hakiliŋagami, fangadɔgɔya ani kirinni
- Wɔsiji sumalen: fari ɲɛ jɛyali, a sumayali ani nɛnɛ
- Dusukun tantanni hakɛ dɔgɔyali, a teliyali
- Tansiyɔn jiginni.

A furakɛcogo

Dɛmɛ ɲini. Sani o cɛ:

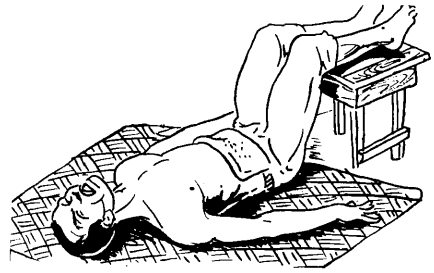

- Aw bɛ kirinni sababuw furakɛ teliya la: ni basibɔn don, aw bɛ joginda digi (aw ye sɛbɛn ɲɛ 135 lajɛ). Ni farilajidɛsɛ don, aw bɛ jimafɛnw di a ma (aw ye sɛbɛn ɲɛ 255 lajɛ kɔnɔdimiko, kɔnɔbɔli ni tumuko la). Ni kirinni sababu ye jolilabana ye (bana min bɛ jolibolisiraw bonya), banakisɛfagalanw ka kan ka kɛ a la teliya la (aw ye sɛbɛn ɲɛ 143 lajɛ).
- Aw bɛ a kɛ cogo bɛɛ la nɛnɛ kana a tigi minɛ (walima aw bɛ fini bɔ a tigi la ni funteni bɛ a la).
- Aw bɛ aw bolo don a kunbere kɔrɔ ka a senw kɔrɔta.
- Ni a bɛ se ka jifilen minɛ, aw bɛ jimafɛn dɔw walima kɛnɛyaji di a ma.
- Aw bɛ aw hakili sigi ka a tigi fana hakili sigi.
- Aw bɛ a fiyɛ ni jimafɛnw walima ka sɔrɔmuji kɛ a la (ni o y'a sɔrɔ aw bɛ a kɛcogo ɲɛdɔn) aw taatɔ dɔgɔtɔrɔso la.

Jogindaw

1. Aw bɛ joginda digi ka basibɔn lajɔ (sɛbɛn ɲɛ 135).
2. Aw bɛ joginda saniya ka ɲɛ. Ni aw ye a saniya ka ɲɛ, a ka ca a la, a tɛna juguya. Ni joginda ka bon, aw bɛ dimimadafura dɔ di a ma sani aw ka joginda furakɛ. Aw bɛ kirinnan kɛ a la (aw ye sɛbɛn ɲɛ 568 lajɛ) joginda kɛrɛw la. Walima aw bɛ dimimadafura wɛrɛ di a ma, nka aw bɛ a to fura ka a ka baara kɛ.
3. Aw bɛ joginda siri, nka ni joginda fitini don, aw bɛ o datugubali to a ka kɛnɛya.

Aw ye joginda bɛɛ saniya

Joginda sugu bɛɛ bɛ se ka juguya, a belebele ni a fitini.
O la, joginda bɛɛ ka kan ka saniya ka ɲɛ.

Aw mako tɛ banakisɛfagalan na, a dɔw bɛ joginda kɛnɛyali lasumaya. Ni joginda nɔgɔlen don kosɛbɛ, aw bɛ a ko ni safinɛji ye fɔlɔ ka tila ka a sananko ni ji caman ye.

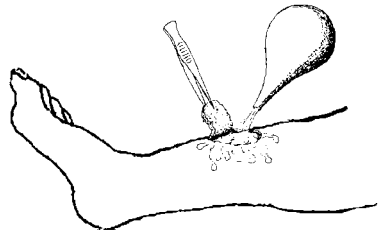

Aw bɛ golo wulilen bɛɛ kɔrɔla ko. Ni joginda ka dun, aw bɛ ji kɛ pikiribiɲɛ dɔ kɔnɔ ka a ko ni o ye.

Walima aw bɛ pikiribiɲɛ biɲɛ bɔ a la ka ji suuru joginda kɔnɔ. Walima aw bɛ ji caman kɛ joginda kan walima a kɔnɔ.

Aw bɛ nɔgɔ bɛɛ ko ka bɔ joginda la kɛrɛnkɛrɛnnenya la bɔgɔ, kala walima fɛn gɛlɛman wɛrɛw. Aw ka kan ka joginda saniya ni bandi ye min banakisɛw fagalen don walima ni finimugu sanuman dɔ ye ka ɲɛ.

Jogindaw kɔlɔsicogo

Waati min joginda bɛka kɛnɛya, aw bɛ aw hakili to a la, a kana nɔgɔ walasa banakisɛ kana don a la. Ni a nɔgɔra, aw bɛ a ko ni ji caman ye. Ni aw ye joginda datugu ni bandi, namasabulu kolen ka jɛ, walima ni finimugu sanuman ye; o bɛ a to joginda tɛ nɔgɔ. Ka di da joginda la, o fana bɛ a to a tɛ juguya. Aw bɛ bandi falen don o don ni a ɲiginna walima ka nɔgɔ. Aw ka joginda siribali to, o ka fisa ni a sirili ye ni bandi nɔgɔlen walima a ɲiginnen ye.

Aw bɛ to ka joginda juguyali jatemine, ni o don a bɛ bilen, a dimi bɛ juguya, a bɛ kalaya, a bɛ funu, walima a bɛ nɛ ta. Ni aw ye o taamasiɲɛ fɛn o fɛn ye, aw bɛ joginda saniya ka ɲɛ. O la, aw bɛ joginda dayɛlɛ ka a saniya. Aw bɛ a lajɛ ni dɔ tɛka fara joli bonya kan (aw ye sɛbɛn ɲɛ 142 lajɛ).

Jogindaw datuguli

Kun tɛ a la ka joginda fitiniw datugu walasa u ka kɛnɛya. Nafa tɛ u kalali la. Ka jogindaw saniyalen to, o de nafa ka bon kosɛbɛ.

Joginda min ye lɛri 12 kɛ, o ka kan ka saniya ka a bila fiɲɛ na walasa a ka kɛnɛya joona.

Joginda belebele min da bɛka fara ɲɔgɔn kan, o bɛ kɛnɛya joona ka tɛmɛ a datugulen kan.

Ni aw bɛ joginda datugu min man dun, aw bɛ a ko, ka kɔli nɔrɔ a la walima aw bɛ a kala.

Jolikɔlini

Aw bɛ jolikɔlini kɛ ka joginda fitiniw datugu.

Aw bɛ joginda kɛrɛdaw saniya ka ɲɛ, aw bɛ a bila a ka ja sani aw ka jolikɔlini da a la.

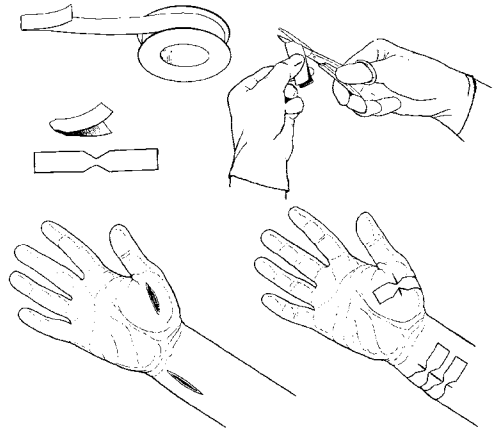

Walasa kɔli ka nɔrɔ ka ɲɛ, fo o ka A sɔrɔ joginda kɛrɛdaw saniyalen ni u jalen don.

Kɔliji *(Super glue)*

Kɔliji min tɔgɔ ye ko sipɛrigulu (*Super glue*) walima karazigulu (*Krazy glue* walima cyanoacrylate ye kɔli ɲuman ye min nɔrɔ ka di), o labaarali ka nɔgɔn ni kalali ye, fana, a bɛ se ka kɛ joginda sugu bɛɛ la. Ni aw ye a dɔn ko joginda bɛ se ka ɲɔgɔn sɔrɔ, aw bɛ kɔli kɛ a la. A man teli ka ɲɛ bolow ni kolotugudaw la barisa olu bɛ lamaga kojugu. Aw kana kɔliji kɛ ɲɛ kɛrɛfɛ abada.

Baara 1 lɔ:

Aw bɛ a kɛ cogo bɛɛ la ka joginda saniya ka a ji ja.

Baara 2 na:

Aw bɛ jolidaw gɛrɛ ɲɔgɔnna. Aw kana a to aw bolokɔni ka se jolida ma walasa u kana nɔrɔ a la.

Baara 3 na:

Aw bɛ kɔliji bisi jolidala.

Baara 4 na:

Aw bɛ joginda datugulen to ɲɛkomi ko 30 ɲɔgɔnna. O kɔ aw bɛ kɔli dɔ bɔn a kan. Ɲɛkomi ko 30 wɛrɛ kɔfɛ aw bɛ kɔli bɔn ko sabana kɛ a kan.

Kɔli bɛ wɔrɔ a yɛrɛ ma dɔɔni dɔɔni. O b'a sɔrɔ joginda kɛnɛyara.

Joginda kalali

Joginda min bɛ kala, o ye joginda ye min da ka bon ani a ka dun walima ni a dawolow tɛ se ka ɲɔgɔn sɔrɔ u yɛrɛ ma. Aw bɛ a dawolow tilen ɲɔgɔn ma. Dawolo ninnu ka kan ka yɛlɛ sanfɛ, u man kan ka don joginda kɔnɔ.

Aw bɛ kalali dunya ni a janya kɛ kelen ye joginda fan fila bɛɛ la.

Baara 1 lɔ:

Aw bɛ miseli don sogo la, jolida duguma.

Ni jolikalamiseli ni a gaari tɛ aw bolo, aw bɛ se ka finikalamiseli dɔ nu bɔ. Aw bɛ miseli tobi. Aw mako bɛ gaari walima lilɔnjuru ni pɛnsi la.

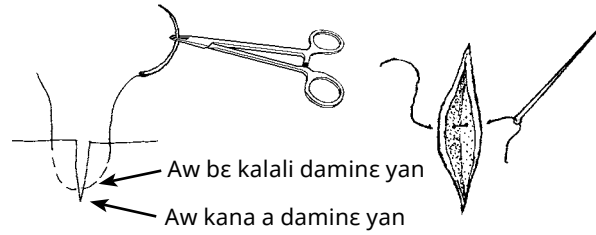

Baara 2 nan:

Aw bɛ gaari kun siri ka ɲɛ.

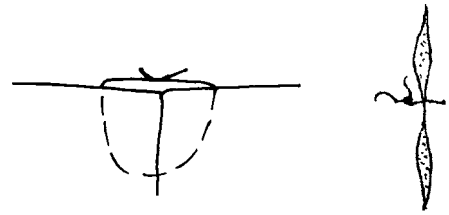

Baara 3 nan:

Aw bɛ joginda bɛɛ kala.

Ni joginda ka dun, aw bɛ fɔlɔ ka kɔnɔnafasa kala ni gaari ye, gaari min bɛ tunu sogo la sani aw ka a dawolo kala. Ni aw tɛ se ka o kɛ, aw kana joginda kala.

Aw bɛ gaari to a la fo dɔgɔkun kelen ɲɔgɔn (tile 10 ni joginda bɛ sen de la). O kɔ, aw bɛ gaari tigɛ ka a sama ka bɔ dɔɔni dɔɔni. Ni aw bɛ deli ka fini kala, aw bɛna a ye ko joginda kalali ka nɔgɔn.

Garikun siricogo ɲuman:

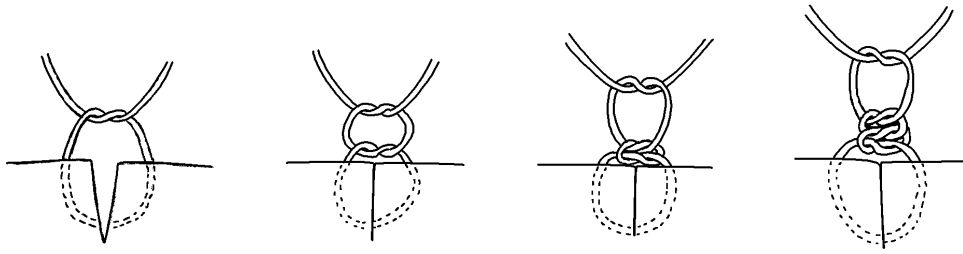

Joginda minnu ka dun

Joginda minnu ka dun, olu da ka kan ka bila fiɲɛ na walasa u ka kɛnɛya. Ni joginda ma datugu ka ɲɛ, nɛ ka teli ka don a la. Joginda jugumanbaw, kasabɔlenw ani joginda minnu kalalen don, olu ka kan ka ko ni jikalan ye don o don siɲɛ fila. Aw bɛ u dayɛlɛ ka bila fiɲɛ na walasa u ka kɛnɛya joona.

Joginda minnu ka dun, olu bɛ se ka tetanɔsibana (Jaŋɔyin/nɛgɛtigɛbana) bila mɔgɔ la, (aw ye sɛbɛn ɲɛ 144 lajɛ). Ni a bɛ mɔgɔ min na, o tigi ka kan ka tetanɔsibana pikiri kɛ (aw ye sɛbɛn ɲɛ 246 lajɛ) ani tetanɔsibana fura ta (aw ye sɛbɛn ɲɛ 582 lajɛ).

Ni aw sigara joginda datuguli la, aw ye a ye ka a to yen.

Aw kana bagankinda, joginda kalalen walima a jugumanba ni a nɔgɔlen datugu abada.

Bagankinda

Aw bɛ bagankinda ko ni safinɛ ye ka ɲɛ fo miniti 15 ni kɔ. Nɛ ka teli ka don bagankinda la, o la aw ka kan ka banakisɛfagalan di a tigi ma:

Amɔkisisilini, *amoxicilline* (sɛbɛn ɲɛ 527) ye bagankinda fura ɲumanba ye min bɛ joginda bali ka juguya.

Ni amɔkisisilini tɛ aw bolo, aw ye nin fura ninnu di:

- Dɔkisisikilini, *doxycycline* (ɲɛ 529) WALIMA
- Kotiri, *cotrimoxazole* (ɲɛ 531) WALIMA
- Pikirimugu V, *pénicilline V* (ɲɛ 523)

ANI:

- Metoronidazɔli, *métronidazole* (ɲɛ 548) WALIMA
- Kilindamisini, *clindamycine* (ɲɛ 534)

Ni wulu, warabilen walima tonso kinda don, aw bɛ fapikiri ni tetanɔsifura kɛ a tigi la joona, aw ye sɛbɛn ɲɛ 582 lajɛ. Fa taamasiɲɛ ni murasɔgɔsɔgɔ ta bɛɛ ye kelen ye, nka fa bɛ mɔgɔ faga.

Ni fafura walima bagafagafura tɛ aw bolo, aw bɛ se aw ka jamana kɛnɛyaminisiriso la joona.

Murutigɛda

Murutigɛda minnu ka dun, olu da ka kan ka to fiɲɛ na ani ka to ka u ko. Aw bɛ kulɔkisisilini (*cloxacilline*) (Aw ye sɛbɛn ɲɛ 522) walima kilindamisini (*clindamycine*) (Aw ye sɛbɛn ɲɛ 534) di a tigi ma ni aw ye a ye waati o waati ko joginda bɛna nɛ ta.

Ni muruda bɛ disi de la, aw bɛ sɛbɛn ɲɛ 150 lajɛ, ni a bɛ kɔnɔbara de la aw bɛ sɛbɛn ɲɛ 150 lajɛ.

Marifajoginda

Aw bɛ sɛbɛn ɲɛ 134 kɔnɔkunnafoniw bato basibɔn lajɔcogo kan, aw bɛ marifakisɛ donda ni a bɔda bɛɛ bisi. Ni a tolen don sogo la, a ka kan ka labɔ. Aw bɛ dɛmɛ ɲini dɔgɔtɔrɔ dɔ fɛ.

A mana kɛ a fɛn o fɛn ye, aw bɛ joginda ko ka ɲɛ ka tila ka kulɔkisisilini (*cloxacilline*) (aw ye sɛbɛn ɲɛ 522 lajɛ), kilindamisini (*clindamycine*) (aw ye sɛbɛn ɲɛ 534 lajɛ) walima sefalesini (*céphalexine*) (aw ye sɛbɛn ɲɛ 532 lajɛ).

Ni kisɛ bɛ kunkolo la, aw bɛ dɛmɛ ɲini. Sani o cɛ, aw bɛ birifini dɔ walima kunkɔrɔdonnan dɔ don a kun kɔrɔ. Aw bɛ joginda datugu ni bandi sanuman dɔ ye.

Ni Ala ye a kɛ ko kisɛ ye kolo sɔrɔ, a bɛ se ka kolo npɛrɛn walima ka a kari. Aw bɛ walani da a la, nka a kana mɛn a la, ka dɔgɔkun caman kɛ. Aw ye kolo karilenw yɔrɔ lajɛ sɛbɛn ka a ta ɲɛ 154 fo 161 la.

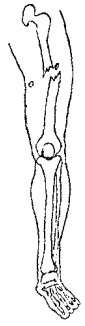

Jɛgɛminɛdɔlen

Baara 1:

Aw bɛ a nu digi ka don sogo la fo a ka bɔ fandɔn in na, i n'a fɔ nin cogo la

Baara 2:

Aw bɛ a nukun tigɛ

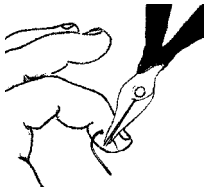

Baara 3:

Aw bɛ dɔlen tɔ sama ka bɔ

Joginda bɛɛ bɛ se ka juguya

Joli juguyali taamasiɲɛw

Joginda bɛ juguya ni:

- a fununen don, ka a bilen ani ka a kalaya
- nɛ bɛ a la
- a kasa bɛ bɔ

O joli juguyali bɛ bonya ka taa fari fan wɛrɛw la ni:

- a bɛ farigan bila mɔgɔ la
- gɛnɛgɛnɛ bɛ funu ani ka a magaya

Gɛnɛgɛnɛ ye farikolotagalanw ye minnu bɛ kurukuru fari wolo kɔrɔ ni joli juguyara. O de bɛ a jira ko joginda juguyalen don.

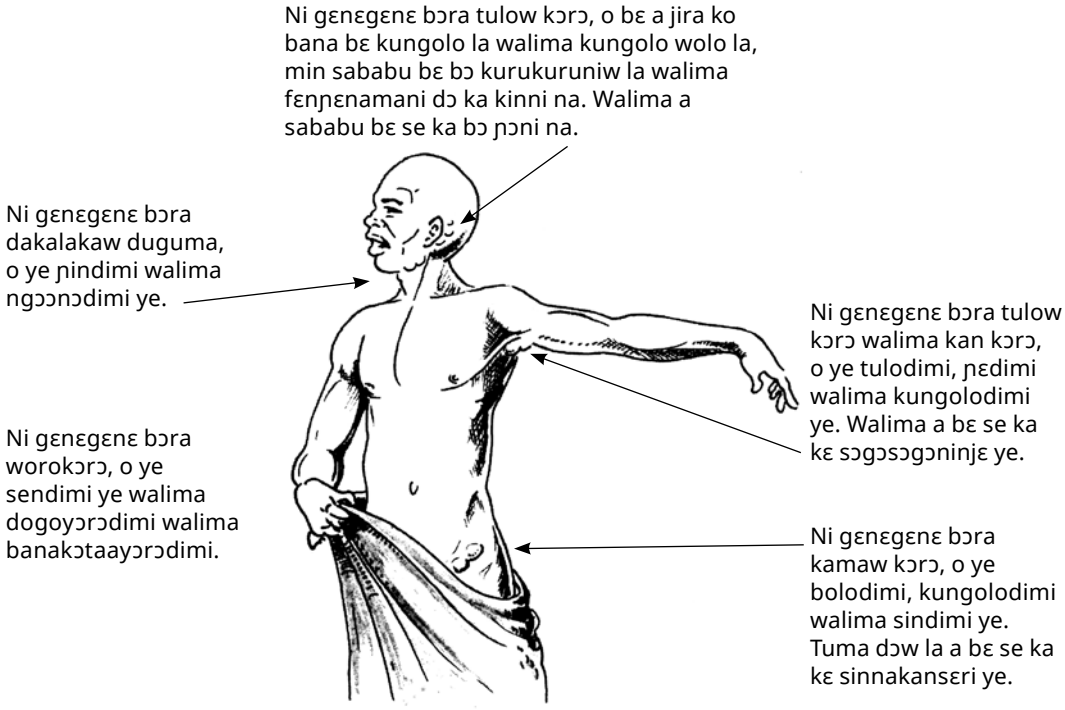

Jolijuguman furakɛcogo

Aw bɛ joli ko ka ɲɛ. Ni nɛ bɛ a la, aw bɛ a dayɛlɛ ka a nɛ labɔ. Walasa ka kunnafoni caman sɔrɔ nɛmayɔrɔ kocogo kan, aw ye sɛbɛn ɲɛ 328 lajɛ. Hali ni joli bɛ ka dɔgɔya ani ka kɛnɛya ka taa teliya la, aw ka kan ka banakisɛfagalanw di banabagatɔ ma: i n'a fɔ dikulɔkisisilini (*dicloxacilline*) sɛbɛn ɲɛ 522, sefalɛkisini (*céphalexine*) sɛbɛn ɲɛ 532, walima kilindamisini (*clindamicine*) sɛbɛn ɲɛ 534. Ni joginda ka dun, aw bɛ tetanɔsiboloci kɛ a la (ɲɛ 582 lajɛ).

Ni joli tɛ ka nɔgɔya, banakisɛ bɛ se ka yɛlɛn joli fɛ. A bɛ fɔ o ma ko banakisɛ donna joli la.

Jolilabana

Bana don min bɛ sɔrɔ banakisɛ donni na joli la. Banajugu don barisa a bɛ se ka mɔgɔ kirin. Ni aw sɔmina ko jolilabana don, aw bɛ aw teliya ka taa dɔgɔtɔrɔso la ka a tigi furakɛ joona.

Jolilabana taamasiɲɛw

- Farigan walima fari sumaya kojugu
- Dusukun tantanni teliya hakɛ min ka ca ni siɲɛ 90 ye miniti kelen kɔnɔ
- Ninakili teliman min ka ca ni siɲɛ 20 ye miniti kelen kɔnɔ
- Ninakilidegun
- Fari ɲɛ yɛlɛmali walima a koyokoyoli
- Sugunɛkunkuruni kɛ
- Hakiliɲagami
- Tansiyɔn jiginni

Taamasiɲɛ minnu ka teli ka ye, olu de ye farigan walima farisumaya, dusukun tantanni teliman ani ninakili teliman. Ni aw ye nin taamasiɲɛ kofɔlenw fila sɔrɔ mɔgɔ la walima min ka ca ni o ye, aw bɛ jolilabanafura kɛ o tigi la.

A furakɛcogo

Aw bɛ taa dɔgɔtɔrɔso la. Sani o cɛ:

- Aw bɛ sɛbɛn ɲɛ 137 lajɛ ani ka kirinni taamasiɲɛw furakɛ.
- Aw bɛ a furakɛ ni sɛfitiriyakizɔni ye (*ceftriaxone*, sɛbɛn ɲɛ 532) walima siporofilɔkisasini (*ciprofloxacine*, sɛbɛn ɲɛ 534) ka kilindamisini (*clindamycine*, sɛbɛn ɲɛ 534) fara o kan.
- Aw ye joli juguman saniya, ka sogosu bɔ a kan, ka a ji ni nɛ labɔ. Walasa ka o baara kɛcogo dɔn, aw ye sɛbɛn ɲɛ 328 lajɛ.
- Ni banabagatɔ ninakilicogo ka ɲi, aw bɛ jimafɛnw di a ma. Aw bɛ to ka a di a ma dɔɔni dɔɔni.

Tetanɔsi (Jaŋɔyin/nɛgɛtigɛbana)

Tetanɔsi ye mɔgɔfagabana ye min banakisɛ bɛ don joli fɛ walima barakun fɛ, ani ka jɛnsɛn farikolo la.

A taamasiɲɛw

- Wɔsili
- Dusukun tantanni teliman
- Fasaw jali. O fasaja sen fɛ, ninakili bɛ se ka fereke. Fasaw bɛ to ka a tigi dimi.
- Banabagatɔ tɛ se ka a da yɛlɛ ka ɲɛ.
- Kan bɛ ja ka don fari bɛɛ la, kɔnɔbara bɛ minɛ ka gɛlɛya.

Aw bɛ aw teliya ka taa dɔgɔtɔrɔso la ni aw ye nin taamasiɲɛ kofɔlen ninnu kɔlɔsi banabagatɔ la!

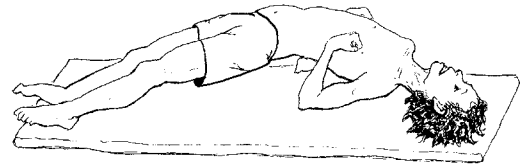

Tetanɔsi taamasiɲɛw bɛ se ka daminɛ tile kelen walima dɔgɔkun kelen joginni kɔfɛ.

Yɛrɛtangacogo tetanɔsi ma

A ka nɔgɔn ka an yɛrɛ tanga tetanɔsi ma ka tɛmɛ a furakɛli kan. Boloci ni joginda saniyali ɲɔgɔn tɛ bana in kunbɛnni na. Aw ye boloci yɔrɔ lajɛ (sɛbɛn ɲɛ 246).

Joginda minnu ka teli ka laban tetanɔsi ma, olu ye

- Joginda minnu kalala.
- Marifakisɛ dondaw
- Kolo karilenw, ni kolo karilen ye sogobu sɔgɔ ka bɔ (kolo karili ka bɔ ɲɔgɔn na)
- Jenidaw walima fari fan dɔ kirinni
- Kɔnɔtiɲɛ kɛcogo jugu ni pikiribiɲɛ minnu kɛra ka sɔgɔli kɛ ka tɛmɛ, olu bɛ se tetanɔsi bila mɔgɔ la.

Aw bɛ o joginda ninnu saniya ka ɲɛ ani ka tetanɔsipikiri kɛ a tigi la (aw ye sɛbɛn ɲɛ 582), nka ni aw ye a sɔrɔ ko tetanɔsipikiri ka waati dafalen don, aw bɛ metoronidazɔli fara a kan fana (sɛbɛn ɲɛ 548).

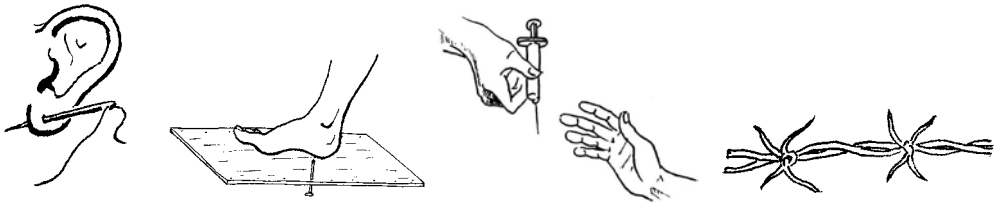

Denyɛrɛni ka tetanɔsibana

Denyɛrɛni bɛ se ka tetanɔsibana sɔrɔ barajuru tigɛli fɛ. Walasa ka denw tanga o ma, aw ka kan ka barajuru tigɛ ni lamu ye min tobila fɔlɔ, ka barakun saniya tuma bɛɛ, ani ka musokɔnɔma bolo ci. Aw bɛ bolociw yɔrɔ lajɛ, sɛbɛn ɲɛ 402.

Kɔkolo ni kan joginw

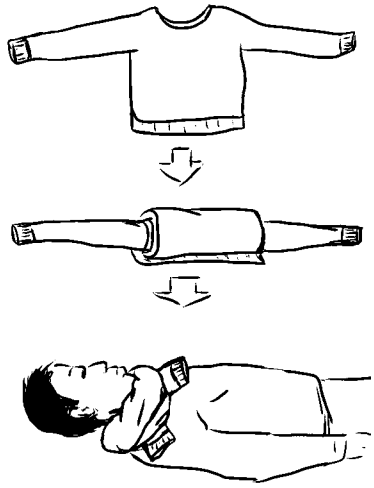

Fasa dɔ bɛ kɔkolo kɔnɔ min bɛ bɔ fo kunsɛmɛ na. O kɔkolofasa joginni bɛ se ka na ni mɔgɔ mulukuli ye walima ka a faga. Ni fɛn ye mɔgɔ dɔ gosi a kɔkolo la, aw bɛ se ka a tigi laada ka a kan ni a kɔ tilennen to yɔrɔ kelen walasa u kana lamaga!

Aw ye a dɔn ko kɔkolo bɛ se ka jogin bolimafɛnkasara, a bin kojugu, walima kɔlagosili kungololagosili senfɛ. Aw bɛ a tigi kɔ ni a kan tilennen to u kana lamaga barisa o bɛɛ ka teli ka fiɲɛ bila kɔkolo la. Aw bɛ a tigi kan meleke ni fini dɔ ye walima bandi walima ni fɛn wɛrɛ ye min bɛ a to a kan bɛ sigi yɔrɔ kelen.

Aw kana dimimadafura di a tigi ma fo aw ka a dɔn ko kɔkolo joginnen tɛ. Dimi de bɛ a to a tigi ka to yɔrɔ kelen.

Kɔkolo joginni taamasiɲɛw

- Dimi bɛ kan walima kɔkolo la, walima u magayali
- Bolow ni senfasaw bɛ magaya walima u kolo bɛ faga
- Bolow ni senw kolo fagali.

Sugunɛ ni banakɔta tilali mɔgɔ la, ninakilidegun, walima kirinni, olu ye kɔkolo jogin taamasiɲɛ dɔw ye (aw ye sɛbɛn ɲɛ 137 lajɛ). Ni aw sigara, a ka fisa aw ka a tigi furakɛ i n'a fɔ mɔgɔ min kɔkolo joginnen don.

Walasa ka kɔkolo joginni sɛgɛsɛgɛ, aw bɛ a ɲini banabagatɔ fɛ a ka da a kɔ kan ni ka a kunbere kɔrɔta. O kɔ, aw bɛ a fɔ a ka bolow kɔrɔta. O la, aw bɛ a dɔn ni a tigi bɛ se ka a senw ni bolow kɔrɔta ni dimi bɛ u la. Aw bɛ bolokɔniw ni tulow minɛ ka lajɛ ni a tigi bɛ bɔ aw ka magali ni ɲɔmɔtili kalama.

Ni banabagatɔ ma se ka nin yɔrɔ kofɔlenw dɔ lamaga, o bɛ a jira ko kɔkolo joginnen don. Nka ni aw ye mɔgɔ wɛrɛw ka dɛmɛ ɲini, banabagatɔ tɛna gɛlɛya wɛrɛ sɔrɔ.

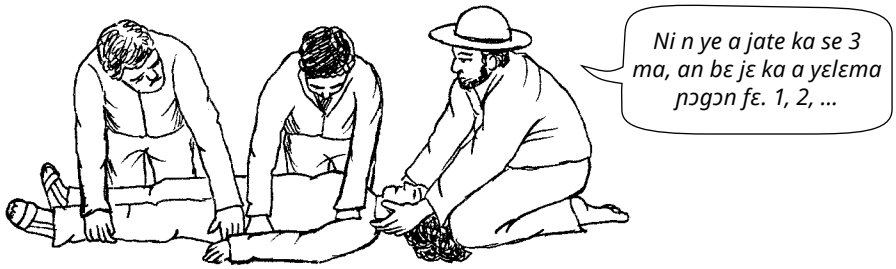

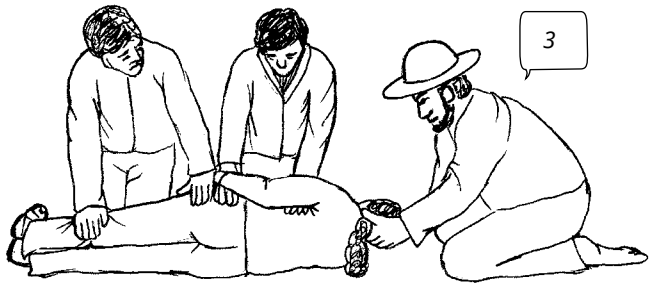

Mɔgɔ saba bɛ banabagatɔ laada ka ɲɛ, ka a kan tilen. An ka jɛ ka a yɛlɛma, ni n ye a jate ka se saba ma waati min na. Aw labɛnna? Kelen, fila... saba!

Ni dimi bɛ a tigi kan ani a bɛka a lamaga halisa, aw bɛ a kɔkolo yɛrɛ jateminɛ. Aw bɛ a yɛlɛma dɔɔni dɔɔni ni hakilisigi ye ka a laada a kɛrɛ kan i n'a fɔ tan cogo la ani ka a kɔ bɛɛ lajɛ.

Aw bɛ aw jija ka a kungolo, kan ani kɔ tilen ɲɔgɔn ma aw kɛtɔ ka a yɛlɛma a kɛrɛ kan. O kɔ, aw bɛ a tigi to yɔrɔ kelen na ka a mɔmɔ ka a ta a kun na ka na a bila a kɔ la fo ka se bobara ma. Aw ye a ɲini ka a dɔn ni kolo dɔ bɔlen don a nɔ na, dɔ karilen don walima ni dimi bɛ dɔ la.

Ni aw tilala a tigi lajɛli la, aw mɔgɔ saba bɛ jɛ ka a yɛlɛma o cogo kelen na.

(Ni a tigi bɛ fɔɔnɔ, aw bɛ aw bolo walima fɛn dɔ don a kun kɔrɔ walasa a ka da a kɛrɛ kan.)

Ni dimi bɛ a tigi kan walima a tigi fasaw magayalen don, aw ka kan ka arajo kɛ walasa ka a dɔn ni kolo yɔrɔ dɔw pɛrɛnnen don. A ka kan ka a dalen to yɔrɔ kelen, aw bɛ to ka a yɛlɛmayɛlɛma lɛri o lɛri ani ka aw jija kan ni kɔ kana bɔ a nɔ na fo ka se dimi nɔgɔyali ma dɔgɔkun kelen walima ka tɛmɛ o kan.

Walasa ka to ka a tigi yɛlɛmayɛlɛma, aw bɛ a da a kɛrɛ kan barankari dɔ kɔnɔ i n'a fɔ jirifɛrɛn min bɛ a minɛ ka a bali ka yɛlɛmayɛlɛma.

Aw bɛ a laada o fɛɛrɛn kɔnɔ. Aw bɛ a kungolo meleke ani ka a disi siri jirifɛrɛn na. Ni aw bɛ a dɔn ko a tigi ka kan ka mɛn o dacogo la, aw bɛ to ka a yɛlɛmayɛlɛma tuma ni tuma a kɛrɛw kan.

Ni bana ye mɔgɔ sɔrɔ a kɔkolo la, o tigi ka kan ka mɛn furakɛli la.

Kungolo joginni

Ni mɔgɔ dɔ bɔra ka bin, walima fɛn dɔ ye a gosi a kun na, walima a yɛrɛ ye sirabakankasara sɔrɔ, aw bɛ kunsɛmɛ joginni taamasiɲɛw ɲini. Ni o ye a sɔrɔ ko a tigi ye dɔlɔminna walima dɔrɔgutala ye, a kunsɛmɛ joginni dɔnni bɛ gɛlɛya barisa a kɛcogo ni dɔlɔminna ni dɔrɔgutala kɛcogow bɔlen don ɲɔgɔn fɛ. Fana, aw bɛ a tigi kan ni a kɔkolo lajɛ (sɛbɛn ɲɛ 146) ni joginda bɛ u la barisa olu fila bɛ taa ɲɔgɔn fɛ.

Kunsɛmɛ joginni min man jugu kosɛbɛ, o taamasiɲɛw

- A tigi hakili bɛ to ka ɲagami nka o tɛ mɛn sen na.
- A hakili bɛ bɔ ko tɛmɛnnenw kɔ.
- Tuma dɔw la a ɲɛ bɛ lafin walima “i n’a fɔ dolow bɛ tɛmɛtɛmɛ a ɲɛ kɔrɔ”.
- Fɔɔnɔnege walima fɔɔnɔ yɛrɛ min tɛ mɛn sen na.
- Kungolodimi, ni ɲɛnamini walima sɛgɛn.

A tigi ka kan ka a lafiɲɛ fo lɛri 24 ani ka dimimadafura ta i n’a fɔ parasetamɔli *(Paracétamol)* walima asetaminofɛni *(acetaminophène)*, nka aw kana ibiporofɛni *(ibuprofène)* walima asipirini *(aspirine)* di a tigi ma barisa olu bɛ se ka dɔ fara joli jiginni kan kunsɛmɛ na. Aw bɛ aw janto a tigi la lɛri 24 kɔnɔ. Ni a tigi bɛ sunɔgɔ la, aw bɛ to ka a lakunu tuma ni tuma ka a lajɛ ni a bɛ se ka aw ka ɲininkaliw jaabi walima ni a bɛ a yɛrɛ kalama. Mɔgɔ joginnen kɔ, ni aw ye a kɔlɔsi ko a tigi tɛka kɛ a yɛrɛ kalama, kungolodimi ye a minɛ min bɛka juguya ka taa a fɛ walima a bɛ kirin ani ka to ka ja, o bɛ a jira ko joli jiginna kunsɛmɛ na, O la aw bɛ aw teliya ka taa ni a ye dɔgɔtɔrɔso la.

Kunsɛmɛ joginni jugumanba taamasiɲɛw

Ni aw ye nin taamasiɲɛw dɔla kelen kɔlɔsi mɔgɔ la, aw bɛ taa ni a ye dɔgɔtɔrɔso la.

- Ni a tigi tɛ a yɛrɛ kalama.
- Kungolodimi gɛlɛn min bɛ mɔgɔw jɔrɔ, a bɛ dɔ bɔ a tigi ka yeli hakɛ la ani ka a kɛ a tigi bɛ dɛsɛ a yɛrɛ kɔrɔ.
- Fɔɔnɔnege ani fɔɔnɔ yɛrɛ.
- Hakilicawucawu, taabolo yɛlɛmali ani dusumangoya.
- Dusukun tantanni yɛlɛmali (a ka suma kojugu walima a ka teli kojugu).
- Yɛlɛmayɛlɛmaw ninakili cogoya la (a ka teli tuma dɔw, a ka suma tuma dɔw).
- Farikalaya ani wɔsili.
- A tigi bɛ to ka ja.

Joli walima ji jɛman bɛ bɔ tulow fɛ walima nu fɛ. O taamasiɲɛw bɛ daminɛ lɛri damadɔw mɔgɔ joginnen kɔfɛ.

- Ɲɛmɔgɔni kelen bɛ bonya ni tɔ kelen ye.

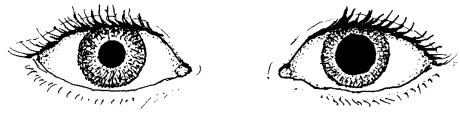

- Ɲɛw dawolow ni tulow kɔfɛlaw bɛ kɛ bulama ye.

Basi bɛ bɔ kungolo la

Basi caman bɛ bɔ kungololajoginni na. Ni aw bɛ a dɔn ko a tigi kɔkolo ma jogin, aw bɛ a ɲini a fɛ a ka wuli ka jɔ, walima aw bɛ a wuli ka jɔ walasa jolibɔn ka nɔgɔya. Aw bɛ a yɔrɔ digidigi walasa jolibɔn ka jɔ, o kɔ aw bɛ yɔrɔ joginnen ko ka jɛ ka sɔrɔ ka a kala walima ka kɔli nɔrɔ a la. Ni minɛn tɛ aw bolo aw bɛ joli lajɔ ni min ye, aw bɛ a tigi kunsigi siri joginda da la i n'a fɔ aw ɲɛ bɛ ja la cogo min.

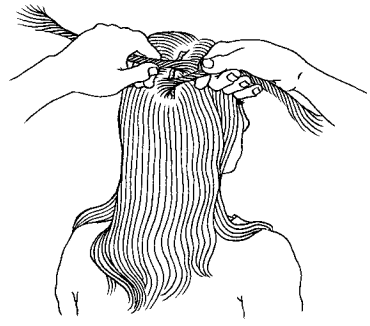

Aw bɛ nubara dɛrɛ kosɛbɛ

Ni a joli dayɛlɛlen don, aw bɛ a lajɛ ni kun kolo yɔrɔ dɔ pɛrɛnnen don. Ni aw ye a dɔn ko kun kolo yɔrɔ dɔ dayɛlɛlen don, aw bɛ datugucogo ɲini a la, nka aw kana aw tintin yɔrɔ joginnen kan.

Nuci

Aw bɛ a minɛ o cogo la fo miniti 10 hakɛ ɲɔgɔn. Tuma ni tuma aw bɛ to ka a lajɛ ni joli jɔra walima a bɛka bɔ halibi. Ni joli bɛka bɔ nu fɛ miniti 10 kɔfɛ halisa, aw bɛ a minɛ ka se miniti 10 wɛrɛ ma tuguni.

Hali ni o ye a sɔrɔ ko nuci caman tɛ kojugu ye, jolibɔn juguman suguyasi tɛ ɲuman ye. Aw ye aw janto mɔgɔkɔrɔbaw ka nuci la.

Yɛrɛtangacogo

Aw bɛ to ka tulu kɛ a nu na walasa a kana ja fo ka se cili ma. Nuwɔgɔbɛ de ye nuci caman sababu ye.

Aw bɛ nubara dɛrɛ kosɛbɛ

Disijogin ni galakajogin

Ni mɔgɔ magara o yɔrɔ la i bɛ a sɔrɔ a ka maga, ni a bɛ ninakili, o bɛ a tɔɔrɔ. Disidimitɔ ka sɔgɔsɔgɔ bɛ a jira ko galakakolo dɔ karilen don. Aw bɛ galakakolow jateminɛ ni aw bolokɔniw ye. Ni aw bolo yɛlɛla kuru kan walima ka jigin yɔrɔ magaman dɔ la, o bɛ a jira ko kolo karilen don. Ni galakakolo kelen dɔrɔn de karilen don, a yɔrɔ ma jigin walima ka kuru, aw bɛ dimimadafura di a tigi ma. A tigi man kan ka fɛn kɔrɔta walima ka baara kologirin kɛ fo dɔgɔkun damadɔw ka tɛmɛ. A kolo bɛ tugu ka sɔrɔ fura ma kɛ a la. Tuma ni tuma aw bɛ to ka a tigi bila ka fiɲɛ caman sama ka a bila, o bɛ digi a la, nka a bɛ a to fogonfogonw ka u ka baara kɛ ka ɲɛ.

Galakakolo caman karilen (disikari)

1. Aw bɛ galaka karilen siri ka ɲɛ ni fini dɔ ye.

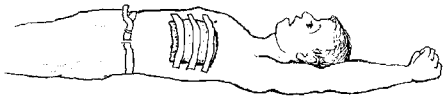

2. Aw bɛ a tigi laada walasa a ka ninakili ka ɲɛ.
3. Aw bɛ gɛlɛya wɛrɛw taamasiɲɛw ɲini (sɛbɛn ɲɛ 137) ani ka dɛmɛ don a tigi ma.

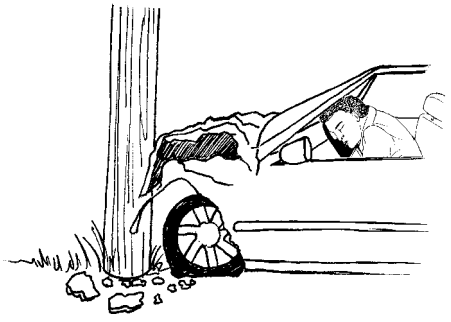

Mɔgɔ mana bɔ ka bin walima ka sirabakankasara sɔrɔ, o bɛ se ka na ni galakakolo caman karili ye ɲɔgɔn fɛ.

Disijogin jugumanba

Marifakisɛ nɔ, murulasɔgɔli, muguperen walima galaka kari ko cɛjugu bɛ se ka a to fiɲɛ bɛ don ka bɔ kɛ fogonfogon kɔnɔ.

1. Aw ye yɔrɔ joginnen in datugu ni bandi tuluma, manaforoko walima ni namasafara ye walasa fiɲɛ kana don a fɛ.
2. Aw bɛ a yɔrɔ dɔrɔn datugu walasa fiɲɛ ka se ka bɔ nka a kana donyɔrɔ sɔrɔ.
3. Aw bɛ a tigi laada a ka ninakili ka ɲɛ. O kɔ aw bɛ taa dɔgɔtɔrɔso la.

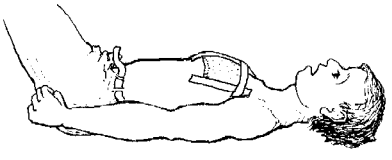

Kɔnɔbara joginni

Ni mɔgɔ kɔnɔ bɛ a dimi ka a sababu kɛ: gosili ye i n'a fɔ binni, bolimafɛnkasara walima a tigi tanna a kɔnɔ na, aw bɛ a yɔrɔ lajɛ ni a birintilen tɛ barisa o de ye jolijiginni taamasiɲɛw ye kɔnɔbara la. Joli jigin ko jugu bɛ se ka laban kirinni ma. Fana, aw bɛ o taamasiɲɛ kelenw ɲini kɔnɔbara kan.

Gɛlɛya taamasiɲɛw

- Dimi gɛlɛn
- Hakiliɲagami
- Kɔnɔbara bɛ gɛlɛya walima a bɛ to ka funu ka taa a fɛ
- Basibɔn taamasiɲɛw: fanga dɔgɔya, fari ɲɛ bɛ jɛya ani ninakili bɛ lateliya.

Ni aw ye nin taamasiɲɛ kofɔlenw dɔ kɔlɔsi mɔgɔ la, aw bɛ a tigi furakɛ ka ɲɛ (sɛbɛn ɲɛ 137) ani ka dɛmɛ ɲini. Aw kana dumuni walima ji fosi di a tigi ma. Walasa ka kunnafoni caman sɔrɔ kɔnɔnabana furakɛcogo kan, aw ye sɛbɛn ɲɛ 151 lajɛ.

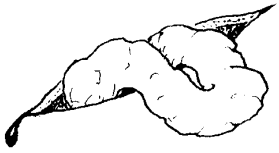

Ni nugukun poyira ka bɔ kɔnɔbara yɔrɔ dɔ fɛ, aw bɛ a datugu ni fini saniyalen dɔ ye min sulen don kɔkɔji la ani ka dɔgɔtɔrɔ dɔ ka dɛmɛ ɲini. Aw kana nugu in ɲɔni ka lasegin.

Fɛn dɔ kɛlen ka fari sɔgɔ ka a kun bɔ

Ni fɛn dɔ ye kɔnɔbara sɔgɔ ka a kun bɔ, a ka fisa aw kana a sama ka bɔ. Aw bɛ taa a bɔ dɔgɔtɔrɔ dɔ fɛ. Hali ni aw bɛ mɛn ka a sɔrɔ aw ma dɛmɛ sɔrɔ, aw kana a sama ka bɔ. Aw bɛ a meleke ni bandi ye walima fini dɔ walasa a ka to yɔrɔ kelen.

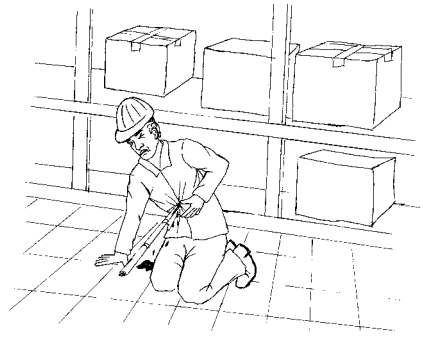

Dimi gɛlɛn juguman kɔnɔna na

Dimi gɛlɛn bɛ cun a tigi kan nugu la min bɛ juguya ka taa a fɛ, kɔnɔboli tɛ min senkɔrɔ, lala o ye kɔnɔdimi gɛlɛn taamasiɲɛ ye. Kɔnɔdimi gɛlɛn sababu bɛ se ka bɔ nugu gerenni la (a ɲɛfɔlen don duguma), bɛlɛni na, ni musokɔnɔma den dalen don denso kɔ kan (aw ye gafe ɲɛ 424 lajɛ) walima bana gɛlɛn wɛrɛw. Ni aw sɔmina nin taamasiɲɛw dɔla kelen na mɔgɔ dɔ la, aw bɛ se ka taa ni a tigini ye dɔgɔtɔrɔso la walasa ka a ni kisi saya ma.

A taamasiɲɛw

- Dimi gɛlɛn banbali, i n'a fɔ mɔgɔ ye a tigi sɔgɔ kɔnɔ ni muru ye.
- Fɔɔnɔ
- Banakɔtaa dɔgɔman walima a sɔrɔbaliya
- Kɔnɔbara bɛ gɛlɛya ani ka a suma
- A tigi bɛ banabagatɔ fari da

A ka ca a la kɔnɔdimitɔ gɛlɛn bɛ kuru dimi bolo, a tɛ kɛcogo ɲuman sɔrɔ a yɛrɛ la wa a bɛ a bolow da kɔnɔ na.

Nugu gerenni

Ni fɛn dɔ ye nugu fan dɔ geren, dumuniw ni banakɔtaa tɛ tɛmɛyɔrɔ sɔrɔ. O de bɛ ka kɛ dimi gɛlɛn walima bana dɔ sababu ye.

Dimi gɛlɛn kɔ, kɔnɔja ni fɔɔnɔ bɛ se ka a tigi sɔrɔ. Kɔnɔ bɛ se ka suma walima a bɛ se ka to ka kulu.

Nugu gerenni bɛ se ka fɔɔnɔ juguman bila mɔgɔ la.

Nugu gerenni bɛ se ka sɔrɔ:

- Kɔnɔnatumu korilenw kɛlen ka meleke ɲɔgɔn na ka kɛ kuru ye (aw ye gafe ɲɛ 229 lajɛ)
- Ɛrini (aw ye gafe ɲɛ 286 lajɛ denyɛrɛni ladoncogo)
- Nugujosilan kɛlen ka meleke ɲɔgɔn n aka kɛ kuru ye jolifɔn lamini na. O bɛ sɔrɔ banana nugu la walima a nugu operela.
- Kansɛri

Ni aw sigara nugu gerenni la dɔrɔn, aw bɛ fɛɛrɛ ninnu fila la kelen kɛ:

1. **Aw bɛ taa ni a tigi ye dɔgɔtɔrɔso la joona**. Lala a bɛ opere.
2. Ni kɔnɔnatumuw bɛ aw ka sigida la, aw bɛ a tig furakɛ i n'a fɔ ko tumu ye a nugu geren. Aw ye gafe ɲɛ 228 lajɛ kɔnɔnatumuw furakɛli kama.

Bɛlɛnin ni kɔnɔnafɛnw foroko cili (farali)

Bɛlɛnin bɛ sɔrɔ nuguni dɔ falen fɛ min nɔrɔlen don nugubakun na kɔnɔbara kiniyanfan fɛ barakɔrɔla la. Bɛlɛnin kunbɛn fura **tɛ yen. A bɛ se ka mɔgɔ dɔw minɛ ten**.

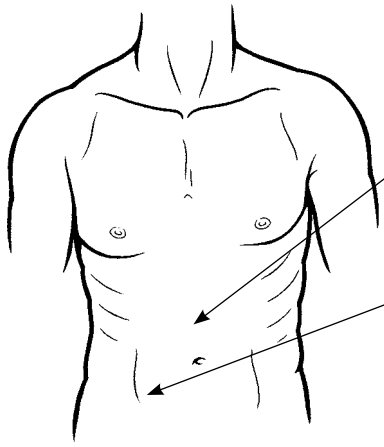

A taamasiɲɛ lakodɔnnenw ye dimi cuncunnnen ye min bɛ juguya ka taa a fɛ.

Dumuninege tɛ bɛlɛnitɔ minɛ. A ka ca a la, kɔnɔboli tɛ kɛ bɛlɛnin senkɔrɔ, nka a tigi fari bɛ kalaya ka tuma dɔw. sennataama ka jugu a ma. Yɛlɛmayɛlɛmali ka gɛlɛn a ma (aw ye gafe ɲɛ 153 lajɛ).

Aw ye dɔgɔtɔrɔ dɔ ka dɛmɛ ɲini. Ni aw ma bɛlɛnin furakɛ joona, a juguyalen bɛ se ka banakisɛw jɛnsɛn kɔnɔbara kɔnɔ. O bɛ na ni kɔnɔnafɛnw foroko cili ye.

Kɔnɔnafɛnw foroko cili fana bɛ se ka sɔrɔ joli bɔli fɛ nuguw la. Misali la, ni mɔgɔ dɔ bɔra kojugu walima bolokuru bɔra kɔnɔ na. Ni kɔnɔ ye lamagali dabila, ka ja ani ka dimi kɛ a fan bɛɛ la, o ye kɔnɔnafɛnw foroko cili ye.

Ni aw sigara ko bɛlɛnin walima kɔnɔnafɛnw foroko cili bɛ mɔgɔ dɔ la:

- aw bɛ taa ni a ye dɔgɔtɔrɔso la.
- aw bɛ fura suguya 2 di a ma: metoronidazɔli ANI siporofilɔkisasini walima sɛfitiriyakizɔni walima Anpisilini (walasa ka fura tata hakɛw dɔn, aw ye duguma kumakanw lajɛ).
- aw kana dumuni walima jimafɛnw di a ma fo ni a kɛra furaw ni ji fitini ye.

Aw bɛ a sɛgɛsɛgɛ ni gɛlɛya wɛrɛw tɛ a la, i n'a fɔ ninakili sumayali ni a teliyali, fari ɲɛ jɛyali ani a sumayali; walima hakili ɲagamini ni kirinni. Aw ye gafe ɲɛ 137 n'a kun lajɛ, furakɛli kunfɔlɔ.

Furakɛli minnu ka kan ka kɛ sira fɛ sani aw ka se dɔgɔtɔrɔso la

Banakisɛfagalan dɔw bɛ se ka kɛ ka belenin furakɛ nka aw bɛ fura suguya fila ta ɲɔgɔnfɛ walasa ka bana kɛlɛ ka ɲɛ. Banakisɛfagalan pikiri de ka fisa ni a furakisɛ ye sabu la furakisɛ yelen man di. Ni aw bɛ furakisɛ di, aw kana ji caman di a tigi ma. Banabagatɔ man kan ka fɛn wɛrɛ min walima ka dumunikɛ.

Aw bɛ fura ninnu di fo ka se banabagatɔ seli ma dɔgɔtɔrɔso la:

Metoronidazɔli, *métronidazole* miligaramu 500, siɲɛ 4 tile kɔnɔ

ANI

Siporofilɔkisasini *ciprofloxacine* miligaramu 500, siɲɛ 2 tile kɔnɔ, **WALIMA**

Sɛfitiriyakizɔni, *ceftriaxone* garamu 2, siɲɛ 1 tile kɔnɔ, **WALIMA**

Kunfinnin, *ampicilline* 2 garamu, siɲɛ 1 tile kɔnɔ ANI zantamisini, *gentamicine* kilogaramu o kilogaramu, miligaramu 1.5, siɲɛ 3 tile kɔnɔ.

Banabagatɔ ka bɛlɛnin sɛgɛsɛgɛcogo

Aw bɛ kɔnɔ kiniyanfan digi kosɛbɛ dɔɔni dɔɔni fo a ka banabagatɔ dimini daminɛ.

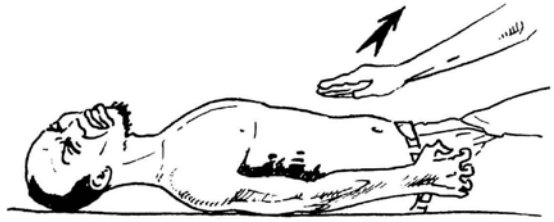

Aw bɛ sɔrɔ ka girin ka a bila.

Ni dimi juguyara banabagatɔ kan o waati la, o bɛ se ka kɛ bɛlɛnin ye. Aw bɛ taa ni a ye dɔgɔtɔrɔso la joona.

Dusukundimi

Dusukundimi bɛ cɛw ni musow bɛɛ la. Dusukundimi sababu ye joli cayali ye sɔn na. Ni o kɛra, dusukun jɔlen bɛ to min bɛ laban ni dusukun fasaw fagali ye. O bɛ sɔrɔ sɔnnabana de fɛ. Walasa ka kunnafoni caman sɔrɔ sɔnnabanaw kan, aw bɛ sɛbɛn ɲɛ 490 lajɛ.

A taamasiɲɛw

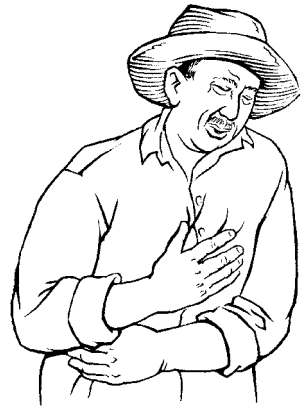

- Jolicaya, jolibolisira gɛrɛntɛli, a misɛnyali, walima disidimi
- Dimi bɛ se ka taa kan, kamakunw, bolow, ɲiw ani dakalakaw la
- A dimi bɛ juguya dɔɔni dɔɔni ka taa a fɛ, nka a bɛ se ka bala ka juguya.
- Ninakili tigɛtigɛli
- Wɔsili
- dusukunɲugun
- Kunkolodimi misɛnniw

Disidimi de ye a taamasiɲɛ fɔlɔ ye cɛw ni musow bɛɛ la, nka tuma dɔw la disidimi tɛ kɛ musow la. Olu ta ka teli ka kɛ ninakili tigɛtigɛli, farikolosɛgɛn, dusukunɲugun, fɔɔnɔ walima kɔdimi ni dakalakadimiw ye.

A furakɛcogo

Aw bɛ asipirini (*aspirine*) kisɛ 1 di a ma o yɔrɔnin bɛɛ la. Aw bɛ a fɔ ko a tigi ka a ɲimi ka ji min a kan. Hali ni aw dalen tɛ a la ko dusukunnabana don, asipirini tali tɛ fɛn kɛ a tigi la.

Ni nitorogiliserinikisɛ (*nitroglycérine*) bɛ aw bolo, aw bɛ o dɔ di a ma ka mugan (aw ye sɛbɛn ɲɛ 528 lajɛ). Mɔrifini (*morphine*) ka ɲi dimi ni siranya madali la (sɛbɛn ɲɛ 568). Aw bɛ a tigi hakilisigi ani ka dɔgɔtɔrɔ dɔ ka dɛmɛ ɲini.

Kolo karilen, a wurukutulen walima a mugulen

Aw bɛ fɔlɔ ka a lajɛ ni kolo dɔ karilen don walima ka wurukutu (ka ɲɔgɔn bila), walima ni yɔrɔ dɔ mugulen don. Nin bana kofɔlen ninnu dɔn man di ka bɔ ɲɔgɔn na tuma dɔw la, o la arajo ka sɛgɛsɛgɛli bɛ se ka a sɛbɛntiya. Ni aw ma se ka a dɔn ko o yɔrɔ kolo karilen don, a wurukutulen don walima a mugulen don, aw bɛ a tigi lasigi yɔrɔ kelen na ani ka dɔgɔtɔrɔ dɔ ka dɛmɛ ɲini. A bɛ se ka kɛ nin fɛn kofɔlen saba bɛɛ bɛka mɔgɔ sɔrɔ ɲɔgɔn fɛ.

Aw bɛ dimimadafura di a tigi ma i n'a fɔ asetaminofɛni (*acétaminophène*) walima ibiporofɛni (*ibuprofène*) walasa a ka se ka dimi kun.

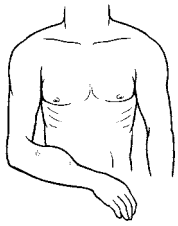

Kolo karilenw
Fiɲɛ bɛ kolo cɛmancɛ la walima ni a sigilen don ka to yɔrɔ kelen na, dimi bɛ a fan dɔ la walima dimi tɛ kɛ a la. Tuma dɔw la, kolo dɔ bɛ se ka kari ka a sɔrɔ fiɲɛ tɛ a la. Arajo ka sɛgɛsɛgɛli de bɛ se ka a to aw ka a dɔn ko a ma kari.

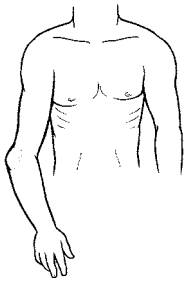

Kolo wurukutulen
Kolotugudaw bɔlen ɲɔgɔn kan walima u tɛ se ka lamaga.

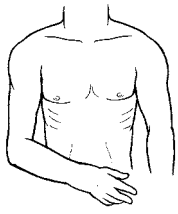

Mugun walima pɛrɛnni
Funu ni dimi kolotuguda yɔrɔw la

Kolo karilen

Aw bɛ kolo karilen minɛ ka a sigi yɔrɔ kelen fo a baara ɲɛdɔnbaga ka na a minɛ ka a tilen ani ka a siri. Walasa aw ka se ka a tilennen to, aw bɛ walani labɛn ka a siri ni o ye.

Walani dilancogo

Baara 1 lɔ:

Aw bɛ bolo latilen a cogo kɔrɔ la. Nɔkɔn ka kan ka se ka kuru ka foni.

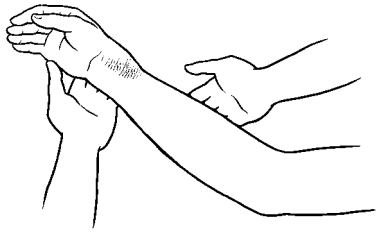

Baara 2 nan:

Aw bɛ bolo to walani kɔnɔ. Aw bɛ finimugu melekelen dɔ don a bolo kɔnɔ. Ni sen don, aw bɛ walani dila ka a kɛɲɛ a janya ma.

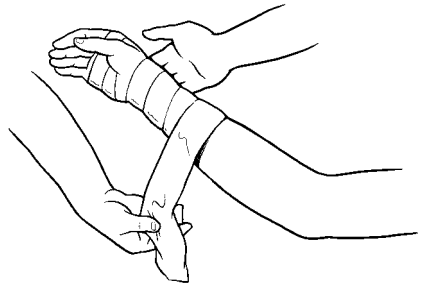

Baara 3 nan:

Aw bɛ a meleke ni bandi ye walima finimugu walima aw bɛ duloki bolojan don a kan.

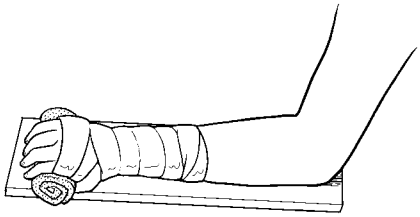

Baara 4 nan:

Aw bɛ bolo ni walani meleke ɲɔgɔn fɛ ni bandi ye walima finimugu walasa yɔrɔ karilen sigilen ka to ɲɔgɔn na.

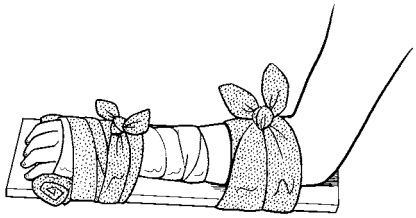

Aw bɛ bolokɔniw ni senkɔniw siribali to ani ka to ka u kɔlɔsi ni u bɛ kalaya walima ni u kirinnen tɛ.

Aw bɛ woro karilen sen bɛɛ siri ka bɔ sanfɛ fo ka se senkuruw ma.

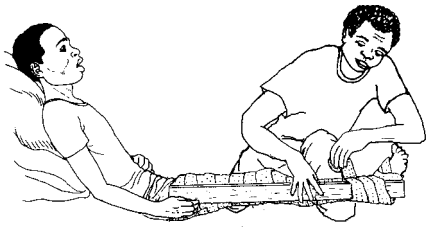

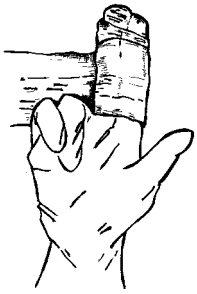

Ni bolokɔni walima senkɔni don, aw bɛ a ni a kɛrɛfɛta siri ɲɔgɔn na. Aw bɛ fɛn magaman dɔ don u ni ɲɔgɔn cɛ.

Bolo bɛ dulon fini min na

Aw bɛ finimugu dɔ labɛn walasa ka bolo karilen walima kama karilen dulon o la ka a lakana.

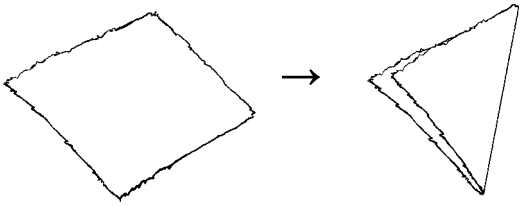

Nɔkɔn bilalan

Aw bɛ a siri kan na.

Kolowsigili ka ɲɛ

Aw bɛ a to funu ka jigin ka sɔrɔ ka kolow sigi ɲɔgɔn kan ka ɲɛ.

Ni kolow bɔlen don ɲɔgɔn kan, aw bɛ u sigi ka ɲɛ o bɛ a to a ka kɛnɛya joona. Nka ni aw tɛ kolow sigicogo dɔn ɲɔgɔn kan, aw bɛ se ka na ni kɔlɔlɔdɔ wɛrɛ ye ni aw ye aw yɛrɛ bila a baara la. Ni aw bɛ se, aw bɛ ɲɛdɔnbaga bila a la. Sigidaw la, kolotugulaw ni kɛnɛyabaarakɛlaw caman bɛ se kolow sigili la ɲɔgɔn kan ka ɲɛ.

Baara 1 lɔ:

Aw bɛ fɔlɔ ka dimimadafura di a tigi ma (sɛbɛn ɲɛ 564). Aw bɛ se ka hakilisigifura dɔ di a tigi ma i n'a fɔ lorazepamu (*lorazépam*) walima jazepamu (*diazépam*) walasa ka a tigi hakili sigi (aw bɛ sɛbɛn ɲɛ 587 lajɛ).

Baara 2 nan:

Aw bɛ mɔgɔ wɛrɛ bila ka a tigi minɛ walima aw bɛ a tigi siri fɛn dɔ la min tɛ lamaga.

Baara 3 nan:

Aw bɛ a yɔrɔ sama dɔɔni dɔɔni ni fanga ye ka bɔ ɲɔgɔn na, ka sɔrɔ ka a latilen. Aw kana a tufantufan, nka ka a sama kosɛbɛ walasa ka kolow bɔ ɲɔgɔn na.

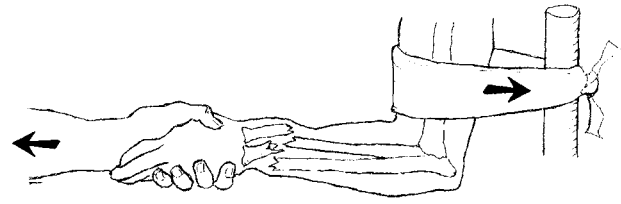

Baara 4 nan:

Ni kolo karilenw bɔra ɲɔgɔn na, aw bɛ u tilen ɲɔgɔn ma dɔɔni dɔɔni ani ka u sigi ɲɔgɔn kan.

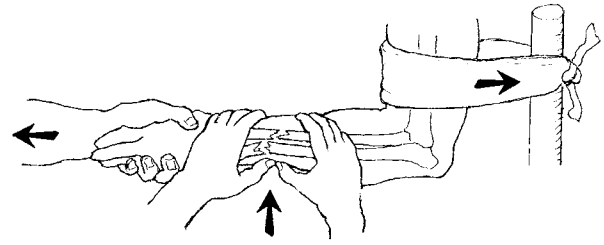

Aw kana kolow sigi ɲɔgɔn kan ka a sɔrɔ a kariyɔrɔ ka surun kolotuguda la walima ka a sɔrɔyɔrɔ fila karilen don ka kolo dɔ to u ni ɲɔgɔn cɛ. Aw kana a gosi walima ka a diyagoya ka a sigi ɲɔgɔn kan. O bɛ fiɲɛ banbali bila a tigi la.

Kolo karilen ka a kun bɔ sogo fɛ (kolo kun bɔlen)

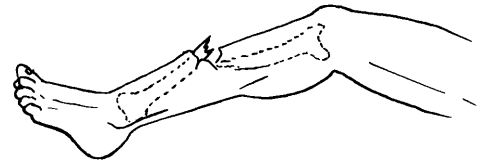

Kolo kun bɔlen yɔrɔ ka teli ka nɛ ta. Aw bɛ joli da ko ka a jɛ kosɛbɛ ni ji ɲuman ye fo miniti duuru walima ka tɛmɛ o kan. Aw bɛ joli siri, ka sɛfitiriyakizɔni di a tigi ma (*ceftriaxone*, aw ye sɛbɛn ɲɛ 532 lajɛ), Kulɔkisasilini (*cloxacilline*, aw ye sɛbɛn ɲɛ 522 lajɛ), kilindamisini (*clindamycine*, aw ye sɛbɛn ɲɛ 534 lajɛ), walima sefalekisini (*céphalexine*, aw ye sɛbɛn ɲɛ 532 lajɛ) ani ka dɛmɛ ɲini ka fara o kan.

Ni aw ma se ka dɛmɛ sɔrɔ joona, aw bɛ joli ko ka ɲɛ ka sɔrɔ ka a siri ni bandi jɛlen ye. Aw bɛ to ka bandi in falen waati ni waati. Ni aw ma nɔgɔ (banakisɛ) taamasiɲɛ ye tile 3 kɔnɔ, aw bɛ kolo sigi, ka a datugu ka sɔrɔ ka a minɛ ni

pilatiri ye.

Wurukutuli (kolow bɔlen ɲɔgɔn kan)

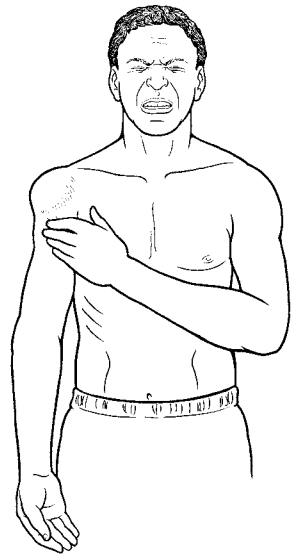

Ni aw bɛ se, aw ye aw teliya ka kolo wurukutulen sigi ɲɔgɔn kan joona. Ni a mɛnna ka sɔrɔ a ma sigi ɲɔgɔn kan, a sigili bɛ gɛlɛya ɲɔgɔn kan wa a dimi ka bon.

A kɛcogo kɔrɔ ye kolo samani ye dɔɔni ka bɔ a tuguyɔrɔ la, ka sɔrɔ ka a sigi ɲɔgɔn kan ka ɲɛ. Aw bɛ hakilisigifura dɔ di a tigi ma i n'a fɔ jazepamu (aw ye sɛbɛn ɲɛ 587 lajɛ), ani dimimadafuraw i n'a fɔ ibiporofɛni lɛri tilancɛ kɔnɔ sani aw ka kolo sigi ɲɔgɔn kan. Ni aw ma se ka kolo lasegin a cogo kɔrɔ la, aw ye dɛmɛ ɲini.

Kolo sigilen kɔ ɲɔgɔn kan, aw bɛ a sirilen to ni walani walima ni pilatiri ye fo dɔgɔkun 2 walima 3. I n'a fɔ a laɲininen don cogo min, aw bɛ dimimadafura dɔ di a tigi ma i n'a fɔ ibiporofɛni. Ni dimi nɔgɔyara ko bolo bɛ se ka kuru ka foni, aw bɛ to ka walani foni ka bɔ a la waati ni waati ka sɔrɔ ka a lamaga (ka a kuru ka a foni) dɔɔni dɔɔni. Ni kamakun don, aw bɛ to ka a kɔrɔta ka a jigin, ka a munumunu dɔɔni dɔɔni. A tigi ka kan ka a basigi yɔrɔkelen ka a ta kalo 2 fo ka se 3 ma. Wurukutuli bɛ mɛn ka sɔrɔ ka kɛnɛya.

Walani donnen kɔ ni dɔ ma bɔ dimi na, o bɛ se ka kɛ kolokari ye.

Kamakun wurukutulen

Aw bɛ bolo minɛ a kɔ ma sanfɛ ka a latilen ka sama kosɛbɛ ka jigin. Walima a tigi bɛ se ka palanfa ji ta ni a bolo ye min bɛ litiri 5 walima 7 bɔ ka a ta miniti 15 la ka se miniti 20 ma. O bɛ se ka bolo sama ka jigin, o la kamakun ka kan ka sigi ɲɔgɔn kan a nɔ na.

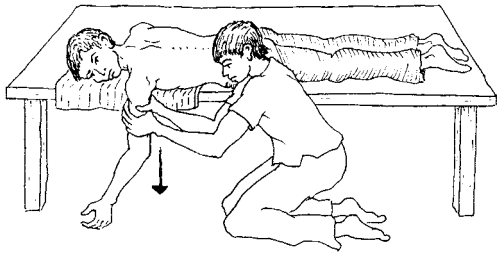

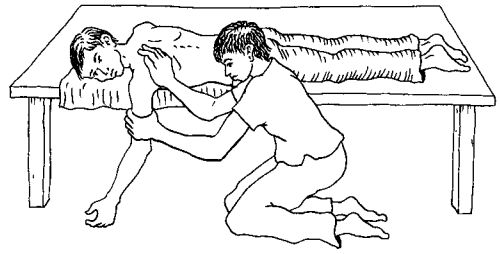

Ni kamakun ma se ka segin (sigi) a cogo kɔrɔ la, aw bɛ kamakun digi ka yɛlɛn ni tɛgɛkɔnɔna ye bɛ se ka a to bolo ka ka sigi ɲɔgɔn kan a nɔ na.

WALIMA

Aw bɛ a tigi bolo munumunu ka taa aw fan fɛ nin cogo la. A ka ɲi ka dɛmɛbaga sɔrɔ min bɛ se ka bolodimitɔ in minɛ ka a to yɔrɔ kelen bolo dɔrɔn ka lamaga.

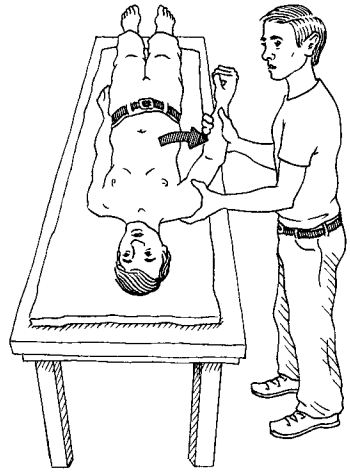

Kɔfɛ, aw bɛ a tigi bolo digidigi walasa a kana bɔ a nɔ na tuguni:

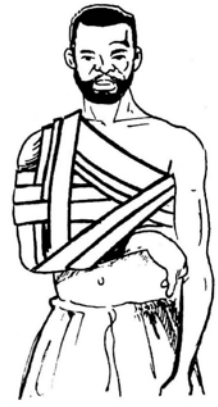

Nɔkɔn wurukutulen

Baara 1 lɔ:

Aw bɛ a tigi laada, o kɔ aw bɛ bolokala tilen nɔkɔn ma walasa ka kolow tilen ɲɔgɔn ma.

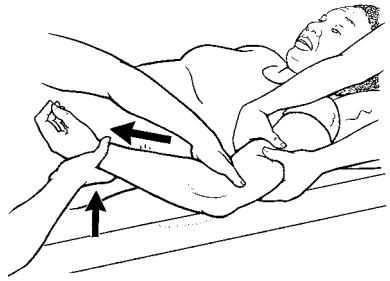

Baara 2 nan:

Aw bɛ mɔgɔ ɲini min bɛ se kamakun minɛ ka ɲɛ kosɛbɛ. Aw bɛ bolokala sama, ani ka nɔkɔn kuru dɔɔni dɔɔni.

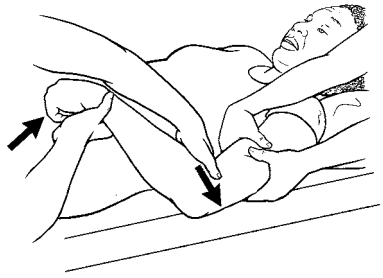

Baara 3 nan:

Sisan, aw bɛ bolo digi kɛ ka a latilen i n'a fɔ aw ye a kuru cogo min. A sigitɔ, aw ka kan ka a mankan mɛn.

Aw bɛ a tigi nɔkɔn digidigi walasa a kana bɔ a nɔ na tuguni.

A nafa ka bon

Ni a ma sɔn, aw ye a jɔ! Aw bɛ sɔn ka kolo kari. Aw bɛ nɔkɔnkuru digidigi i n'a fɔ tan ka sɔrɔ ka dɔgɔtɔrɔ ka dɛmɛ ɲini.

Bolokɔni wurukutulen

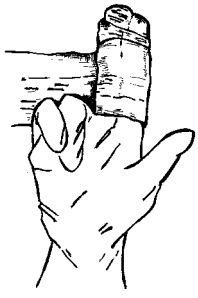

Aw bɛ bolokɔni wurukutulen sama ka ɲɛ, o kɔ aw bɛ bolotuguda digidigi walasa ka a sigi ɲɔgɔn kan.

Aw bɛ bolokɔni wurukutulen ni a kɛrɛfɛta siri ɲɔgɔn na.

Mugu ni jolisu (mugu walima sogo pɛrɛnnen wolo kɔrɔ)

A taamasiɲɛw:

- funu
- dimi
- birintili walima bilenya

A furakɛcogo:

- Lafiɲɛbɔ: Aw kana fɛn giriman da yɔrɔjoginnen kan. Aw ye bandi walima finimugu kɛ ka a siri dɔgɔkun 3 fo 4 kɔnɔ.
- Aw bɛ gilasi da a la miniti fo 30 lɛri 2 o lɛri 2 walima lɛri 4 o lɛri 4. Tile damadama kɔfɛ, aw bɛ o nɛmɛnɛmɛ.
- A siricogo: aw bɛ a meleke ka ɲɛ ni bandi ye.
- A kɔrɔtacogo: Aw bɛ fɔlɔ ka a da kunkɔrɔdonna dɔ kan walima birifini kurulen kan, aw bɛ to ka o kɛ lɛri damadɔ o lɛri damadɔ tile damadɔ kɔnɔ.

O waleya in bɛ dɔ bɔ dimi ni funu na. Ni o kɛra joona ani ka tugu, olu bɛna dimimayɔrɔ in kɛnɛyali teliya ani ka a kɔfɛ gɛlɛya (kɔlɔlɔ) misɛnniw nɔgɔya.

Aw ye degun ni fɛn girimanw ma bɔ dimimayɔrɔ in na. A ka ca a la, mugu ani jolisu bɛ se ka dɔgɔkun 1 walima dɔgɔkun 2 kɛ ka sɔrɔ ka kɛnɛya.

Bandi melekecogo

Aw bɛ a daminɛ senkɔni walima bolokɔni kɛrɛfɛ.

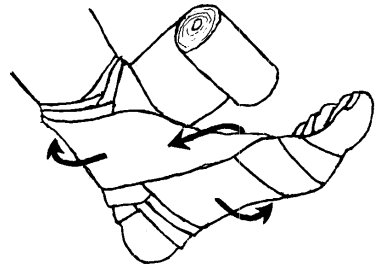

Aw bɛ a meleke ka ɲɛ, nka a kana gɛrɛntɛ. Senkɔni ka kan ka kalaya ani ka a to a cogo kɔrɔ la.

Birintili

Birintili ye joginni ye wolo kɔrɔ min senfɛ joli bɛ seri ka bɔ jolisiraw fɛ. Birintili dimi bɛ se ka bonya kosɛbɛ fo ka a tigi kamanagan, nka a ka ca a la basi tɛ. Aw bɛ birintili furakɛ i n'a fɔ mugu ni jolisu sigiyɔrɔ bɛ furakɛ cogo min na: lafiɲɛbɔ, gilasi dali a kan, digidigi ani a kɔrɔtacogo.

Ni birintili bɛ mɔgɔ kungolo la walima a kɔnɔ na, o bɛ se ka kɛ bana gɛlɛn taamasiɲɛ ye. Ni o ye a sɔrɔ mɔgɔ gosira a kungolo la a ma, aw bɛ sɛbɛn ɲɛ lajɛ ka a ta 148 ka taa bila a ɲɛ 149 la. Ni a tigi gosira a kɔnɔ na, aw ye sɛbɛn ɲɛ 150 lajɛ.

Ni aw ye birintili kɔlɔsi ka caya mɔgɔ dɔ la, walima birintida fari yɔrɔ caman na waatiw la, o bɛ se ka kɛ dantɛmɛ taamasiɲɛ ye.

Binkanni

Kafoɲɔgɔnya min ma laɲini walima min ma kɛ bɛnkan kɔnɔ, o ye binnkanni ye. Bin bɛ se ka kɛ muso walima npogotigini kan u yɛrɛ dɔnbagaw fɛ, dunanw, denbaya kɔnɔ mɔgɔ dɔ, walima u cɛ walima u ɲamɔgɔkɛ fɛ. Bin bɛ kɛ cɛw ni kamalenniw fana kan.

Bin kɛra mɔgɔ min kan, aw ka kan ka o tigi dɛmɛ joona walasa ka farikolo jogindaw furakɛ. Aw ka kan a tigi dɛmɛ ka a hakili sigi fana. Aw bɛ a tigi furakɛ ni bɛrɛbɛrɛli ni faamuyali ye. Aw kana a tigi jalaki.

Binkani bɛ se ka kɛ kɔnɔta sababu ye. Bangekɔlɔsi fura caman tali bɛ se ka a bali. Aw bɛ bangekɔlɔsifɛɛrɛw lajɛ, sɛbɛn ɲɛ 596. Binnkanni bɛ se ka kɛ kafoɲɔgɔnya banaw jɛnsɛnni sababu ye. Aw bɛ dogoyɔrɔbanaw ni u gɛlɛyaw lajɛ gafe kɔnɔ, sɛbɛn ɲɛ 367. Fura dɔw bɛ se ka i tanga sidabana ma, aw ye taa dɔgɔtɔrɔso la.

A bɛ se ka gɛlɛya a tigi ma aw ka a ye walima ka maga a la, o la, aw bɛ a fɛ ka lajɛli ni furakɛli min kɛ, aw bɛ o ɲɛfɔ a tigi ye fɔlɔ, ani ka yamariya ɲini a tigi fɛ sani aw ka maga a la.

Aw bɛ joginda bɛɛ jatemine ka olu sɛbɛn i n'a fɔ nin cogo in. O bɛ aw dɛmɛ ka a dɔn ni a tigi bɛ ka kɛnɛya. O bɛ se ka aw dɛmɛ tuma min na aw bɛ a lajɛ ni a bɛ a kɛnɛya. Fana, o bɛ se ka kɛ dalilu ye polosiso la ni aw kɛra taafɛn ye yen.

Banabagatɔ ka lajɛli (kunnafoni) sɛbɛn

Lajɛli don:
Lajɛli waati:

Banabagatɔ ka ɲɛfɔli:

Bana sɛgɛsɛgɛli:

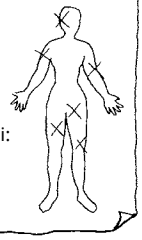

Ni a tigi musoya cira (farala), tigɛra walima ka birinti, olu tɔɔrɔ bɛ se ka bonya. Aw bɛ asetaminofɛni walima ibiporofɛni di a ma. Ni joli bɔnta ka ca banakɔtaayɔrɔ walima musoya la, aw bɛ fɛɛrɛ kɛ walasa ka joli jɔ. Aw bɛ a kɛcogo jira a tigi la walasa a ka a kɛ a yɛrɛ ye ni joli kɛra segin fɛn ye tuguni.

Ni joginda misɛnniw don, a tigi bɛ a sigi ji wɔlɔkɔlen na siɲɛ 3 tile kɔnɔ. Ka to ka ji seri musoya la sugunɛ kɛtɔ, o bɛ dɔɔni bɔ dimi na. Joginnidabaw ka kan ka kala (aw ye sɛbɛn lajɛ ka a ta ɲɛ 138 la ka taa a bila ɲɛ 162 la).

Jogindaw ɲininen kɔfɛ, aw bɛ nin sigida in yɔrɔtɔw lajɛ walasa ka gɛlɛya kɛrɛnkɛrɛnnenw dɔn. Dɔgɔtɔrɔw ka lajɛli sɛbɛn nafa ka bon kosɛbɛ sango ni o muso taara polosiso la joginni tɛmɛnen kɔ ka mɛn.

Aw bɛ o muso kɔlɔsi tile damadɔ kɔnɔ walasa ka a dɔn ni basi tɛ a hakili ni a farikolo la. Aw bɛ a jogindaw lajɛ ni banakisɛ taamasiɲɛ tɛ a la (aw ye sɛbɛn ɲɛ 142 lajɛ) kɛrɛnkɛrɛnnenya la, sugunɛbaralabana (aw ye sɛbɛn ɲɛ 365 lajɛ) ka ca binnkanni walima kafoɲɔgɔnya wajibiya kɔfɛ.

Jeninidaw

Jeninida fitiniw

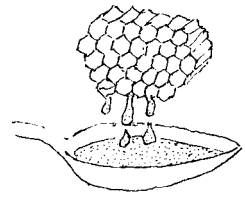

Aw bɛ jisuma bɔn joona jeninida fitini kan miniti 15 fo ka se miniti 30 ma. O bɛ a yɔrɔ ko ani ka dɔ bɔ a dimi na.

Aw bɛ a yɔrɔ saniya waati bɛɛ ni ji ani safinɛ sɛgɛntan ye. Di ni aloweraji ka teli ka jeninida nɔgɔmanw furakɛ, nka aw ka kan ka o kɛ jeninida la a dimi sumalen kɔ.

Jeninida nɔgɔman ka kan ka kɛnɛya ka daminɛ dɔgɔkun 1 kɔnɔ ka se dɔgɔkun 3 ma.

Jeninida jugumanw

Jeninida jugumanw ye:

- **Jeninida min ka dun** (jeninida kɛnɛba walima fitini) olu tɛ mɔgɔ dimi fo ni aw ye a digi, ka da a kan dadigi kɛlen don fasaw la. Hali ni aw ye o yɔrɔw bisi, u ɲɛ tɛ yɛlɛma. U ɲɛ bɛ kɛ i n'a fɔ fara dalen don u kan, ni u ka dun u ɲɛ bɛ kɛ jɛman falasa ye walima wolodogilen walima a sisilen ye.
- **Jeninida belebeleba.** O ye jeninida ye kɛmɛkɛmɛ sara la, min bɛ 10 walima a nɔkanfɛn hakɛ jeni mɔgɔ fari la (10%). Hali ni a yɔrɔ man dun, jeninida belebeleba ka jugu kosɛbɛ. Aw bɛ se ka fari jeniyɔrɔ hakɛ jateminɛ ni aw tɛgɛfura ye. Yala jenida ka bon ka tɛgɛfura hakɛ bɔ wa? O ye a fari 1% hakɛ ye. Tɛgɛfura ɲɛ 10 bɛ taa fari 10% la.
- Jeninida min bɛ mɔgɔ kolotugudaw la, i ɲɛda la, walima i dogoyɔrɔw la, o bɛ se ka kɛnɛya kɛnɛyacogo cɛjugu la ani ka fiɲɛ bila a tigi la kɛrɛnkɛrɛnnenya la ni denmisɛnni don.
- Jenini ni joginda wɛrɛw donnen don ɲɔgɔn na.
- **Denmisɛnniw ka jeninidaw.** Denmisɛnniw ka jeninida kɛnɛyali ka gɛlɛn kosɛbɛ, ni a fɛɛrɛ teliman bɛ se ka sɔrɔ, a ka kan ka furakɛ dɔgɔtɔrɔso kɛrɛnkɛrɛnnen na a fura bɛ yɔrɔ min.

Dɛmɛ ka ɲɛsin jeninida jugumantɔw ma. Aw taatɔ kɛnɛyaso la, aw bɛ to ka ji di a tigi ma dɔɔni dɔɔni waati bɛɛ ni a bɛ a yɛrɛ kalama. Aw bɛ yɔrɔ jeninen datugu ni finimugu jɛlen ye. Aw kana a to jisuma ka se jeninida jugumanw ma, o bɛ se ka nɛnɛ kari a tigi la. Aw bɛ a lajɛ ka a tigi hakili sigi.

U furakɛcogo

- Kuran ye mɔgɔ min jeni o tigi farilaji bɛ se ka dɔgɔya barisa ji min ka kan ka farikolo labalo, o dɔ bɛ ja jenini senfɛ. Aw bɛ ji di a ma kosɛbɛ. A ka fisa ka ji kɛ a tigi fari la jolisiraw fɛ (sɔrɔmuji), nka kɛnɛyaji caman (aw ye sɛbɛn ɲɛ 255 lajɛ kɔnɔnabana, kɔnɔboli ni tɔnɔnkɔ), o bɛ se ka mɔgɔ kɛnɛya ni a bɛ a yɛrɛ kalama ani ni a bɛ se ka ji min. Farilajidɛsɛ bɛ se ka kasaara lase mɔgɔ ma, o la aw ye a taamasiɲɛw lajɛ minnu kofɔlen don sɛbɛn ɲɛ 137 na.

- Jeninidaw ni u kɛrɛfɛlaw ka teli ka kɛ banakisɛ donyɔrɔ ye. Aw bɛ a joliw saniya waati bɛɛ ka u ko ni ji sanuman ye. Safinɛ sɛgɛntan ka ɲi a ma, nka aw kana banakisɛfagalan walima iyodi kɛ joli la. U bɛ banakisɛ mada. Olu bɛ a to joli bɛ mɛn ka sɔrɔ a ma kɛnɛya. Aw bɛ joginda jɔsi dɔɔni dɔɔni ka wolosuw bɔ a la.
- Aw bɛ banakisɛfagatulu mun jeninida la ka sɔrɔ ka a meleke ni bandi jɛlen walima finimugu jɛlen wɛrɛ ye. Aw bɛ a meleke ka a jija min tɛ joli bali ka taa ka segin. Aw bɛ bandi falen don o don ani waati o waati ni a nɔgɔra. Bandi nɔgɔlen bɛ se ka joginda juguya.
- Aw bɛ se ka bandi jalenw ɲigin minnu nɔrɔla joli da la. Aw ye aw hakili to a la ka bolokɔni ni senkɔni jeninenw bɛ meleke u dan ma.
- Aw bɛ banakisɛfagalan di a tigi ma ni aw ye nin taamasiɲɛ ninnu dɔ la kɔlɔsi: ni golo kasa man di ni nɛ bɛ a la, ni a bilennen don, walima ni a tigi fari ka kalan. Aw ka kan ka banakisɛfagalanw di banabagatɔ ma: i n'a fɔ dikulɔkisisilini (*dicloxacilline*) sɛbɛn ɲɛ 522, sefalɛkisini (*céphalexine*) sɛbɛn ɲɛ 532, kilindamisini (*clindamicine*) sɛbɛn ɲɛ 534, walima siporofilɔkisasini (ciprofloxacine) sɛbɛn ɲɛ 534)
- Aw ye aw hakili to a la ko nɛgɛtigɛbana kunbɛnni pikiri ka kan ka kuraya. Aw ye sɛbɛn ɲɛ 246 lajɛ.
- Ni logologow da tigɛra, aw bɛ a yɔrɔw saniya. Ni u ma ci, aw kana u datigɛ. Barisa logologo datigɛlen joli juguya ka teli.
- Jeninida ka jugu kosɛbɛ. Aw kana sika ka dimi gɛlɛn madafura di a tigi ma i n'a fɔ mɔrifini walima fura wɛrɛ (aw ye sɛbɛn ɲɛ lajɛ ka a ta 567 ka taa bila 564 la). Aw ye dimimadafura di a tigi ma waati bɛɛ sani aw ka jeninida saniya walima ka a bandi falen. Ni joli bɛ kɛnɛya, a bɛ se ka mɔgɔ ŋɛɲɛ. Antihisitaminiki (*antihistaminique*) bɛ se ka lafiya dɔ lase mɔgɔ ma (aw ye sɛbɛn ɲɛ 579 lajɛ).
- Dumuni nafama i n'a fɔ sogo, olu caman dunni ka ɲi mɔgɔ fari jeninen joli kɛnɛyatɔ ma. Hali ni kɔngɔ tɛ a tigi la, joli kɛnɛtɔ, a ka a jija ka dumuni nafama dun siɲɛ 4 tile kɔnɔ ani dalamagafɛn wɛrɛw. Fangasɔrɔ dumuni minnu ɲɛfɔlen don sɛbɛn ɲɛ 188 n'a kun na, olu ye dumuniw ye minnu bɛ mɔgɔ kɛnɛya ka ɲɛ wa olu nafa ka bon kosɛbɛ.
- Jeninida kɛnɛyatɔ, a yɔrɔ bɛ se ka ja, kɛrɛnkɛrɛnnenya la ni a bɛ kolotuguda kan. Aw ka kan ka to ka o yɔrɔw bɔ ɲɔgɔn na lɛri damadɔ o lɛri damadɔ. Ni a tigi tɛ se ka a yɔrɔ lamaga a yɛrɛ ye, aw bɛ a dɛmɛ.

I n'a fɔ kasaara gɛlɛn bɛɛ la, ni banabagatɔ ka bana bɛka juguya, aw bɛ dɛmɛ ɲini sango ni aw bɛ a dɔn ko a fura jɔnjɔn tɛ aw bolo.

Kolotuguda lamini jenidaw

Ni jenida jumanba bɛ mɔgɔ bolonkɔni furancɛw la, a kamankɔrɔla la, walima a kolotuguda wɛrɛw la, aw ka kan ka wazelini *(Vaseline)* da finimugu fɛgɛman saniyalen kan ka o don jenidaw ni ɲɔgɔn cɛ walasa ka u bali ka nɔrɔ ɲɔgɔn na u kɛnɛyatɔ la. Fana, bolonkɔniw, bolow, ani senw ka kan ka to ka latilen siɲɛ caman tile kɔnɔ, tuma min na u bɛka kɛnɛya. O dimi kabon, nka o bɛ a to jolifɔnw tɛ ja ni ka u bali ka lamaga. Bolo kɛnɛyatɔ la, bolonkɔniw ka kan ka kɔrɔta dɔɔni ka bila.

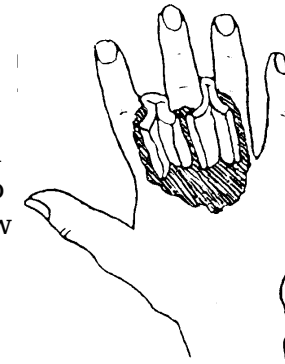

Finimugu saniyalen minnu banakisɛw fagalen donw ni ka wazelini tulu kɛ u la

Kuran kasaaraw

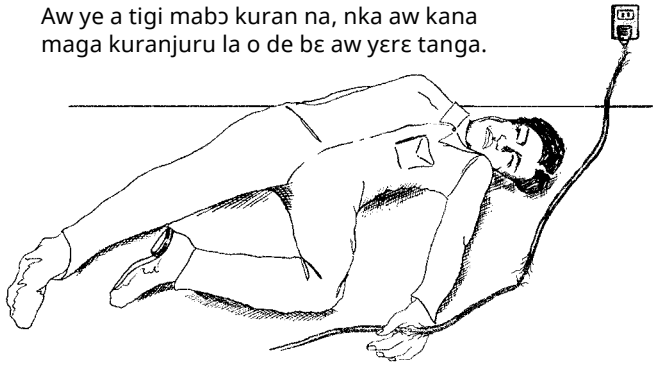

Aw ye a tigi mabɔ kuran na, nka aw kana maga kuranjuru la o de bɛ aw yɛrɛ tanga.

Kuran ka kasaara bɛ mɔgɔ jeni walima ka mɔgɔ sɔn tigɛ.

Aw ye a tigi ta ka bɔ kuran kɛrɛfɛ ani ka a mabɔ jimayɔrɔw bɛɛ la. Ni o ye a sɔrɔ kuranjuru bɛ a tigi bolo halisa, aw ye bere dɔ kɛ ka a ma bɔ a la. Aw kana maga kuranjuru fosi la, fo ni o ye a sɔrɔ kuran tɛ ka baara kɛ.

1. Kuran ka cili bɛ se ka mɔgɔ ninakili jɔ. Aw ye a tigi dɛmɛ a ka ninakili (aw ye sɛbɛn ɲɛ 133 lajɛ).
2. Ni a tigi dusukun tɛka tantan, aw ye a lajɛ ka a lasegin ni disi digidigili ye, aw bɛ aw teliya ka disi camancɛ digi kosɛbɛ (aw ye sɛbɛn ɲɛ 134 lajɛ). A bɛ se ka mɛn sen na, nka aw kana a jɔ.
3. Ni a tigi bɛ ninakili ani ni a dusukun bɛ tantan, aw bɛ a fari lajɛ ni a ma jeni. i n'a fɔ marifakisɛ nɔ, u fila bɛɛ donda ni u bɔda bɛ se ka mɔgɔ jeni.
4. Aw bɛ joginda wɛrɛw lahalaya ɲini. Hakiliɲagami, fasaja (farikolo lamagali gɛlɛyaw), tulogeren, walima joli ka taa ni segin gɛlɛyaw, olu bɛɛ bɛ se ka bɔ a la. Ni a tigi binna, a kunkolo bɛ se ka jogin, a kolo dɔw bɛ se ka kari, walima joli bɛ se ka bɔ a la.

Waati min kuran fanga ka dɔgɔn, ni a ye mɔgɔ ci ka a sɔrɔ a ma fiɲɛ bila a la lɛri damadɔ kɔfɛ, a bɛ se ka kɛ o tɛ basi ye. Ni kuran ye mɔgɔ ci ka a sɔrɔ a fanga ka bon walima ni sanpɛrɛn jiginna mɔgɔ kan walima ni gɛlɛya kuntaalajan dɔ bɛ a tigi la, aw ka kan ka aw janto a tigi la kosɛbɛ. Kuran mana mɔgɔ ci ni o jeninida sera wolo kɔrɔ, o dimi ka jugu ka tɛmɛ wolo sanfɛ ta kan. Farilaseginji walima fura wɛrɛw bɛ se ka mako ɲɛ. A tiɲɛninɔ dɔnni bɛ se ka se tile damadɔ walima dɔgɔkun damadɔ ma.

Tubabu bagamafɛnw ka jeninidaw

Aw ye aw yɛrɛ tanga fɔlɔ: aw bɛ fini bolojan ni gan don walima ka manaforogo dɔ don aw bolo la. Aw bɛ aw da meleke ni fini ye. Aw bɛ aw farikolo fan bɛɛ ko aw kɛlen kɔfɛ ka mɔgɔ dɔ dɛmɛ min tun bolo bɛ bagamafɛnw na.

Walasa ka aw tanga bagamafɛn ka jenini ma, **aw ka kan ka a ko ka a bɔ aw fari la joona**.

1. Aw bɛ finiw ni masiriw mabɔ joginda la.
2. Ni baga bɔ ka gɛlɛn aw fari la, aw bɛ aw teliya ka a tereke ni fɛn gɛlɛnman dɔ ye, i n'a fɔ muru, walima fɛn wɛrɛ.
3. Ni aw tilala a terekeli la dɔrɔn, **aw bɛ a yɔrɔ ko ni ji caman ye**. Ji bɛ se ka kɛ sababu ye baga dɔw ka mɔgɔ jeni. O de la, sani aw ka ji kɛ aw fari la, o ka a sɔrɔ aw ye baga bɛɛ tereke ka bɔ a la cogo bɛɛ la. Ni baga tuluma don, aw bɛ a ko ni ji ni safinɛ ye. Ni orobinɛ ji bɛ aw bolo, aw bɛ a ko ni o ye. Ni a bɛ ɲɛda la, aw bɛ fɔlɔ ka o ko; kɛrɛnkɛrɛnnenya la joginda o joginda mana ye fari la, aw bɛ o saniya. Ni aw kɔnna baga koli ma ani waati jan ta a koli la, o de bɛ se ka a to aw fari bɛ tanga a kɔlɔlɔw ma.

Ni aw tilala pɔsɔnni koli la ka bɔ aw fari la, aw bɛ sɔrɔ ka a furakɛ i n'a fɔ aw bɛ jeninida tɔw furakɛ cogo min (aw ye sɛbɛn ɲɛ 163 lajɛ).

Fini minnu donna pɔsɔnni na, aw bɛ olu bɛɛ ko walima ka u mabɔ aw la, ka da a kan, olu fana bɛ se ka kasaara lase mɔgɔ ma.

Ni pɔsɔnni donna mɔgɔ ɲɛ na, aw bɛ ji suuru ɲɛdingɛni kɔnɔ ka a labɔ ɲɛku fɛ.

Polosi ka maramafɛnw

Aw ye aw janto nin na: Mɔgɔ minnu bɛ polosiw ka kasaaratɔw dɛmɛ polosiw bɛ laban ka ɲɛsin olu fana ma. Aw bɛ aw jija ka aw yɛrɛ ni mɔgɔ joginnen tanga kasaara ma.

Foronto ni gazi fiyɛli

Ni aw bɛ se ka aw yɔrɔ janya foronto walima gazimayɔrɔw la, o bɛ aw tanga a kasaara ma. Ni gazi de don, ɲɛji ka teli ka o bɔ ɲɛ kɔnɔ, nka ni foronto don, o farinya bɛ se ka lɛri kelen kɛ walima ka tɛmɛ o kan.

Aw kana maga gazi baraw la. U ka kalan wa u bɛ se ka aw jeni ni aw ko aw bɛ u ta o yɔrɔnin bɛɛ.

Fini dajilen ji walima winɛgiri la, ka o meleke aw nu ni aw da la, o bɛ se ka aw tanga dɔɔni.

1. **Ninakili kɔlɔsi.** Foronto gazi bɛ ninakilibana gɛlɛn lase mɔgɔ ma, kɛrɛnkɛrɛnnenya la sisantɔ. O ye siranɲɛkoba ye. Aw ye a tigi hakili sigi.
2. **Aw bɛ ji caman seri** ɲɛ kɔnɔ ka a daminɛ ɲɛdingɛni na, ka taa ɲɛku la.
3. Nin bɛɛ kɔfɛ ni aw sera yɔrɔ la, nin fɛn farinman ninnu tɛ yɔrɔ min na, aw bɛ aw **ka finiw bɔ ka bila.**
4. **Aw ye aw farikolo saniya** o yɔrɔnin bɛɛ la (walima aw ye a to fɛn farinman in baga ka faga): Aw ye fini daji tulu la, min bɔra jiridenw na. Aw bɛ fini tuluma kɛ ka o yɔrɔ in jɔsi. O la, aw ye aw teliya ka fini wɛrɛ kɛ ka tulu jɔsi ka bɔ aw fari la min sura alikɔli la. Ni tulu mɛnna ka tɛmɛ sekɔni 30 kan, a bɛ ɲagami pɔsɔnni na ka aw fari jeni. Ni tulu ni alikɔli tɛ aw bolo, aw bɛ a ko ni ji caman ye. Walima aw bɛ a to fo a dimi ka ban a yɛrɛ ma.

Ɲɛ ni da sanankoli, o bɛ foronto farinya ban

Aw bɛ ji hakɛ ni asidi bagafagalan hakɛ bɛɛ kɛ kelen ye ka u ɲagami ɲɔgɔn na buteli fitini dɔ kɔnɔ – aliminiyɔmu walima maɲeziyɔmu bɛ fura minnu na i n'a fɔ Maalɔkisi (*l'hydroxyde d'aluminium ou de magnésium; Maalox).*

Ni ɲɛw don, aw bɛ a tigi ɲɛ yɛlɛ ka sɔrɔ ka ji caman kɛ a kan, ka a daminɛ ɲɛdingɛni na ka taa bila ɲɛku la.

Ni da don, aw bɛ a fɔ a tigi ye a ka a da kucukucu ni furaji kofɔlen in ye ka sɔrɔ ka a tu.

O furaji in bɛ foronto baga faga.

Polosi ka maramafɛn wɛrɛw

Marifakisɛ manaman, gazi, polisiw bɛ ji min kɛ ka mɔgɔw lajɛnsɛn, polisiw ka bereni, ninnu bɛɛ bɛ se ka mɔgɔ jogin i n'a fɔ kolokari ani joli jiginni mɔgɔ kɔnɔ. Ɲɛna joginni ni a kunkololajoginni ka teli ka juguya. Aw bɛ a tigi lajɛ ka daminɛ a kun na fo a senkɔniw. Aw bɛ a lajɛ ni joli jiginnen tɛ a tigi kɔnɔ walima ni gɛlɛya wɛrɛ taamasiɲɛw tɛ a la: fangadɔgɔya, farikolo ɲɛ yɛlɛmani, (sɛbɛn ɲɛ 137). Aw ye sɛbɛn ɲɛ 345 lajɛ min bɛ kuma ɲɛ joginni kan.

Baga

Pɔsɔnni caman na: Aw bɛ aw teliya **ka ji caman kɛ ka aw da kucukucu ka a bɔn. Aw bɛ takami** bila ji la ka o ji min o bɛ baga in labɔ banakɔtaa fɛ. Ni aw bɛ a baga suguya kelen dɔn, aw bɛ katimu lajɛ sɛbɛn ɲɛ 169 fo 171 la walasa ka aw ka kɛtaw dɔn.

- **Ni mɔgɔkɔrɔba don:** ka a ta takami garamu 50 fo ka se garamu 100 ma, ka o bila ji la ka o di a ma.
- **Ni denmisɛnni don:** aw bɛ a girinya hakɛ ta ka o garamu hakɛ kɛ ji la ka di a ma. Kilogaramu 1 bɛ bɛn takami garamu 1 ma ji la. Misali la ni den ye kilogaramu 10, o bɛ takami garamu 10 kɛ ji la.

Takami ye fura ye min da ka nɔgɔn kosɛbɛ wa fura ɲuman don aw ka kan ka min fara aw ka furaw kan, aw ye sɛbɛn ɲɛ 583 lajɛ walasa ka kunnafoni caman sɔrɔ.

Aw kana ji, takami bilalen ji la walima fɛn wɛrɛ di mɔgɔ ma min tɛka se ka ninakili ka ɲɛ walima min kirinnen don. Aw ye aw hakili to a la: a tigi ka to ka ninakili, o nafa ka bon kosɛbɛ waati bɛɛ.

A ka ca a la fɔɔnɔ tɛ a tigi dɛmɛ, wa a bɛ se ka kɛ gɛlɛya ye a ma. Mɔgɔ min ye bagamafɛn min, i n'a fɔ asidiji, sɛgɛba, gazolini, taji, walima kunkobaganiji, ani fana mɔgɔ min ninakili bɛ ka fereke o tigi man kan ka a lajɛ ka fɔɔnɔ abada ka baga labɔ.

Ni aw bɛ a fɛ ka fɔɔnɔ, aw ye fɔɔnɔ teliya la baga minnen lɛri fɔlɔw kɔnɔ. Walasa fɔɔnɔ ka na, aw bɛ aw bolokɔni don aw kan kɔnɔ walima ka kutu fitini ɲɛ kelen kɔkɔji kunu.

A kunbɛncogo

Baga bɛ se ka kunbɛn. Aw bɛ bagaw ni furaw bɛɛ faranfansiya ka ɲɛ. Ka u mabɔ denmisɛnniw na, ka u bila sanfɛ walima u man kan ka bila fɛn kɔnɔ min bɛ se ka sɔgɔ. Aw kana ji walima dumunifɛn kɛ baga minɛnw kɔnɔ abada ka a dun hali ni o ye a sɔrɔ aw ye u ko ka tɛmɛ. O cogo kelen na, aw kana baga kɛ minɛn si kɔnɔ dumuni walima ji bɛ kɛ minnu kɔnɔ.

A ka ca a la mɔgɔw bɛ u yɛrɛ faga walima ka u yɛrɛ jogin ni baga ye. Aw ye bagamafɛnw, marifaw, ani mɔgɔfagafɛn wɛrɛw lamara ka ɲɛ, o ye fɛɛrɛ ɲumanw ye minnu bɛ se ka mɔgɔ tanga yɛrɛ faga ma. Walasa ka kunnafoni caman sɔrɔ ka mɔgɔ dɛmɛ min bɛ a fɛ ka a yɛrɛ faga, aw ye sɛbɛn ɲɛ 174 lajɛ.

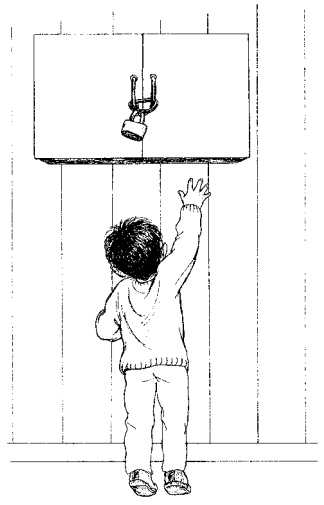

Aw ye bagamafɛn bɛɛ yɔrɔ janya denmisɛnniw la.

Tubabubagaw

Tubabubaga suguyaw		Baga mɔgɔ kɛlɛcogo taamasiɲɛw	Min ka kan ka kɛ
Minnu bɛ fɛnw ɲimi dɔɔni dɔɔni: • Gazi • Bateri ni pili • Asidiw • Tiyokolanw • Sɛgɛ • Sɛgɛba	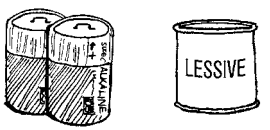 Asidimafɛnw ninnu bɛ mɔgɔ farisogo kɔrɔla jeni.	• Daji caman. • Dakɔnɔ, kan, disi, furu, walima kɔdimi. • Fɔɔnɔ. • Dumuni kununi gɛlɛya.	• **Aw kana a ɲini ka fɔɔnɔ.** • Takami tɛ makoba ɲɛ. • Aw ye ji caman di a tigi ma. Aw bɛ dɛmɛ ɲini.
Tajiw: • Esansiw • Karibolikasidi • Kungobagani • Marifamugu • Pɛntiriji • Taji • Sɛgɛ	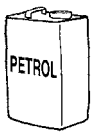 Nin fɛn kofɔlen ninnu ka jugu ni u sera fogonfogon kɔnɔ	• Ninakilifereke, sɔgɔsɔgɔ, kirinni, halo ani farigan. • Jali walima kirinni (min tɛ mɛn). • Ninakili kasa bɛ se ka kɛ i n'a fɔ baga.	• Aw kana a ɲini ka fɔɔnɔ. • Aw kana takami bila ji la ka a di a tigi ma. • Aw bɛ ji caman di a tigi ma. • Aw bɛ sɛgɛjiw ko ka bɔ a tigi fari ni a kunsigi la ani sɛgɛji sera fini minnu ma. • Aw bɛ a dɛmɛ a ka ninakili sɔrɔ (Aw ye sɛbɛn ɲɛ 133 lajɛ) ani ka a tigi ninakilicogo kɔlɔsi tile 2 kɔnɔ. • Aw bɛ dɛmɛ ɲini.
Sɛgɛfunteni: • Nin fɛn kofɔlen ninnu bɛ labaara sanubɔyɔrɔw la, iziniw kɔnɔ ka baganwolow dogi, ani ka ɲinɛ faga. • U bɛ se ka sɔrɔ fiɲɛ fɛ, dumuni walima ji fɛ	 Sokɔnɔ tasuma bɛ se ka a to mɔgɔ ka sisi gɛlɛn sama min bɛ bɔ fɛn jenitaw la. I bɛ se ka sisi kunaman kasa sama, gazi bɛ min na.	• Ninakili degun • Kunkolodimi, ɲɛnamini, ani serikabin • Fiɲɛ kuntalajan bɛ se ka bila kunsɛmɛ na	• Aw kana a ɲini ka fɔɔnɔ. • Aw ye ninakili kɛcogo lajɛ ani ka dusukun tantanni lasegin, ni o ye a sɔrɔ dusukun tɛka tantan (sɛbɛn ɲɛ 133 ka taa bila a ɲɛ 134 na). • Aw bɛ fiɲɛ di a ma ni basigi ye. • Aw bɛ ji caman di a tigi ma. • A bɛ se ka furakɛ ni nitarati sojɔmu (nitrate de sodium) ye ka sɔrɔ ka tiyosilifati sojɔmu (thiosulfate de sodium) da o kan (aw ye sɛbɛn ɲɛ 586 lajɛ).

Tubabubaga suguyaw		Baga mɔgɔ kɛlɛcogo taamasiŋɛw	Min ka kan ka kɛ
Fɛnŋɛnamafagalan: A bɛ sɔrɔ fɛnŋɛnamafagalan dɔw la i n'a fɔ: Fɛnŋɛnamafagalan min ni ji bɔlen don Fɛnŋɛnamafagalan tuluma min ni ji bɔlen don	 Nin baga ninnu bɛ se ka ninakili jɔ walima ka bana wɛrɛ lase farikolo fan bɛɛ ma.	• Dusukun tantanni sumaya, fasaw fanga dɔgɔyali, ninakiligɛlɛya. • Nujibɔ, ŋɛjibɔ, daji bagabagabɔ. • Kirinni. • Ninakili kasa bɛ se ka kɛ i n'a fɔ tajimafɛn dɔ walima layi. • Bagamafɛn in dunnen tile damadɔ kɔfɛ, a bɛ se ka bana gɛlɛn bila a tigi la, dɔgɔkun damadɔ kɔfɛ, a bɛ se ka kɛ jatigɛ kuntaalajan ye.	• Aw bɛ jateminɛ kɛ ninakili gɛlɛya cogo la ani ka a dɛmɛ ka ninakili sɔrɔ. • Atoropini (Atropine) ye a fura ye (Sɛbɛn ŋɛ 583). • Aw bɛ takami bila ji la ka a di a tigi ma ni o ye a sɔrɔ a tɛ tɛmɛ lɛri 1 kan (sɛbɛn ŋɛ 583) • Aw ye aw ko o yɔrɔ bɛɛ ani ka aw ka finiw bɔ aw la baga sera minnu ma. • Aw bɛ kirinni furakɛ ni jazepamu (diazepam) ye (aw ye sɛbɛn ŋɛ 587 lajɛ).
Binfagalanw: Parakuwa (*paraquat*) Garamɔkizɔni *(gramoxone),* Sikuloni (*cyclone*), hɛribikili (*herbikill*), dɛkisitoroni (*dextrone*) Gilifosati (*glyphosate*) (ani izinitigiw ka tɔgɔ caman wɛrɛw)	 Bagamafɛn bɛ se ka don mɔgɔ wolo fɛ, walima a kununi, o ye farati ba ye.	• Ninakiliko gɛlɛya (min bɛ se ka kɛ tile damadɔw kɔfɛ). • Dadimi. • Sugunɛ bɛ bilen walima ka kɛ nɛrɛ ye, sugunɛ bɛ dɔgɔya walima a tɛ sɔrɔ (o bɛ a jira ko komokili tɛka baarakɛ ka ŋɛ, faratiba). • Ni binfagalan cayara, a bɛ da, kankɔnɔnabɔsi, ka kɔnɔdimi ni ninakiliko gɛlɛya bila a tigi la.	• Aw bɛ jateminɛ kɛninakili gɛlɛya cogo la ani ka a dɛmɛ ka ninakili sɔrɔ. • Aw bɛ takami bila ji la ka a di a tigi ma (sɛbɛn ŋɛ 583). • Aw bɛ dɛmɛ ŋini.

Furaw ni furakisɛ wɛrɛw baga

Fura suguyaw	Fura tata hakɛ dantɛmɛnen taamasiɲɛw	Aw ka kan ka mun ka o tigilamɔgɔ dɛmɛ
Jolisegin furaw: Silifati fere Feru gulukonati Musokɔnɔmaw ka witaminiw Witamini caman furakisɛlama walima a jilama Fura hakɛ tata dantɛmɛni, o ka jugu furu ni nugu ma.	• Dimi, fɔɔnɔ walima joli fɔɔnɔ yɛrɛ, kɔnɔboli, ɲɛnamini. • Yɔrɔninkelen kirinni walima bana bɛ segin tile 2 kɔfɛ.	• Kɔ ka fɔɔnɔ bɛ caman bɔ baga fanga la. • Aw bɛ ji caman di ma. • Takami (gazi) ka jugu a ma. • Deferɔkizamini ye afura dɔ ye (aw ye sɛbɛn ɲɛ 583 lajɛ). • Aw ninakili jateminɛ
Parasetamɔli: Asetaminofɛni (Panadɔli, *Panadol,* Korosini, *Crocin*, ani izinitigiw ka tɔgɔw wɛrɛw Fura ɲagaminen caman nɛnɛfuraw ni dimimadafuraw Fura tata hakɛ dantɛmɛni ka jugu biɲɛ ma 	• Dusuɲugun, wɔsili farikolo ɲɛ jɛyali ani a sɛgɛn. • O kɔfɛ a bɛ se ka kɛ biɲɛdimi ye, sayi, nɛrɛmuguma ɲɛnamini walima ka joli bɔ sugunɛ fɛ.	• Ni aw bɛ se ka fɛɛrɛ kɛ a tigi ka fɔɔnɔ, o bɛ se ka dɔ bɔ tɔɔrɔ la. • Aw bɛ takami bila ji la, ka o ji caman di a tigi ma. • Asetilisisiteyini ye a lakari dɔ ye (aw ye sɛbɛn ɲɛ 583 lajɛ)
Fura minnu bɛ mɔgɔ bɔ a hakili kan: • Mɔrifɛni • Eroyini • Ɔkisikodɔni • Metadɔni • Opiyɔmu • Dimimadafuraw wɛrɛw minnu fanga ka bon. Fura tata hakɛ dantɛmɛnen bɛ se ka ninakili jɔ.	• Hakili goya, yɛlɛmabolo sumayali, ninakilidegun walima a jɔli.	• Ni mɔgɔ tɛ fiɲɛ sama ka a bila siɲɛ 12 miniti kɔnɔ, aw bɛ a tigi dɛmɛ a ka ninakili ka ɲɛ (aw ye sɛbɛn ɲɛ 133 lajɛ). Nalɔkizɔni, *Naloxone* ye a lakari ye (aw ye sɛbɛn ɲɛ 585 lajɛ). • Aw kana to a tigi ka ji min walima a ka dumuni kɛ, fo a ka ninakili ka ɲɛ.
Dɔlɔ Dɔlɔ minni damatɛmɛni bɛ se ka mɔgɔ ninakili jɔ. 	• Fɔɔnɔ • Ɲɛnamini • Kirinni • Hakili yɛlɛma • Ninakili sumaya walima a tigɛtigɛli. • Kirinni, ɲɛnamini, hakili yɛlɛma, ninakili tigɛtigɛ, a tigi bɛ kɛ i n'a fɔ banabagatɔ, o fana bɛ se ka kɛ jabɛti juguman taamasiɲɛ ye (aw ye sɛbɛn ɲɛ 176 lajɛ).	• Aw bɛ a tigi ninakilicogo jateminɛ ani ka a dɛmɛ ka ninakili. • Aw bɛ a tigi yɛlɛma a fan kelen kan a fɔɔnɔtɔ kana kirin. • Aw ka kan ka a to funteni na. • Ni a bɛ se ka ji min, aw bɛ ji di a ma min bɛ a farilaji nɔlabila (sɛbɛn ɲɛ 255).

Bagaji selen mɔgɔ kɔnɔ

Bagajiw dilannen don ni tubabusɛgɛw ye walasa ka jiri, bugu, fɛnɲɛnamaniw ni ɲinɛ ni ɲɔgɔnnaw faga. Kɔsa in na bagaji ninnu ye tiɲɛni don kosɛbɛ faantan jamana caman na. Bagaji ninnu bɛ se ka gɛlɛya don kɛnɛyako la. U bɛ se ka fiɲɛ dugukolo la, min bɛ kɛ sababu ye ka dɔ bɔ saman sɔrɔ la.

Bagaji ninnu caman farati ka bon. A ka ca a la sɛnɛkɛlaw bɛ u labaara ka a sɔrɔ u ma a kɔlɔlɔ ni u yɛrɛ tangacogo dɔn. O bɛ kɛ sababu ye ka mɔgɔ caman bana, ka dɔw fiyen walima ka u bali densɔrɔ ma, ka sin ka u muluku ten, walima u denw bɛ bange ni fiɲɛ ye. Fana, bagaji ninnu labaarali walima samanw dunni, bagajiw kɛra minnu na u sɛnɛ tuma, o bɛ kansɛri bila mɔgɔ la.

Bagaji minnu bɛ kɛ ka fɛnɲɛnamaniw ni binw faga, olu bɛ se ka sɛnɛkɛlaw dɛmɛ ka suman caman sɔrɔ. Nka bi, sɛnɛfɛn minnu furakɛra ni bagaji ye, olu tɛ ɲɛ ka furakɛbaliw bɔ. O bɛ kɛ barisa bagajiw bɛ kɔnɔ ɲumanw ni fɛnɲɛnamaniw faga, olu minnu bɛ tiɲɛnifɛnw bali ka sɛnɛfɛnw tiɲɛ. Ani fana, bagaji in bɛ dɛsɛ ka fɛnɲɛnamaniw ni binjuguw faga, o kama, an ka kan ka dɔ fara bagaji fiyɛta hakɛ kan. Sɛnɛkɛla min mana sɔmi bagaji ninnu fiyɛli la, o tɛ se ka fara u la tuguni.

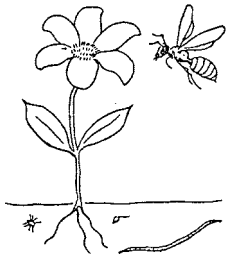

Bagaji bɛ nimafɛn nafama dɔw faga, i n'a fɔ didenw ni duguɲuguw.

Ni sɛnɛkɛla tɛ ɲɛ bagaji ni tubabu nɔgɔ kɔ, a ka musaka bɛ caya. Se tɛ sɛnɛkɛla minnu ye ka bagaji san, olu bɛ wajibiya ka u ka forow feere sɛnɛkɛla setigiw ma. A ka ca a la sɛnɛkɛla setigiw de ye dugukolotigiw ye, wa don o don, sɛnɛkɛla caman wɛrɛw bɛka dugukolo ntanya, kɔngɔ ni balodɛsɛ fana bɛka mɔgɔ caman minɛ.

Bagajiw ka tiɲɛni ka ca o sɛnɛkɛla dugokolontan ninnu de fan fɛ, olu minnu ka sɔrɔ man bon. U ka denbayaw fana bɛ farati la. Mɔgɔ caman sigilen don sɛnɛkɛbugudaw la, bagajiw kɛlen don ka yɔrɔ minnu furakɛ. Bagajiw ka teli ka don u ka sow kɔnɔ ani jita yɔrɔw la. Kɛrɛnkɛrɛnnenya la, bagaji ka jugu denmisɛnniw de ma, hali a dɔɔni. Sɛnɛkɛla minnu bɛ binfagalan fiyɛlan da u kɔ la, bagaji dɔɔni bɛ bɔ o fɛ tuma dɔw la.

Sariya dɔw ka kan ka ta walasa ka binfagalan farinmanw labaarali kɔn ani ka kankaridakan jɛlen dɔ da a kan. Min kɛra a fiɲɛ ye, bagaji farinman minnu kɔnna jamana yiriwalenw kɔnɔ, olu dilanbagaw ye a feereli daminɛ faantan jamanaw la ka da a kan sariya batolen tɛ yen o yɔrɔ ninnu na kosɛbɛ.

Bagaji minnu farati ka bon kosɛbɛ olu ye: alidirini *(aldrine)*, diyɛlidirini *(dieldrine)*, andirini *(endrine)* kulorodani *(chlordane)*, epitakulori *(heptachlore)*, DDT, DBCP, HCH, BHC, diboromuru detilɛni *(Dibromure d'éthylène ou 1,2-dibromoéthane) (EDB)*, parakuwa *(paraquat)*, paratiyɔn *(parathion)*, azandoranzi *(l'agent orange) (2-4D avec 2-4-5T)*, kanfekulɔri *(camphéchlor)* tɔkisafɛni *(toxaphène)*, pɛntakulorifenɔli *(Pentachlorophénol, PCP)*, ani kulorodimifɔrumu *(Chlordiméform)*. A nafa ka bon ka a forokokan sɛbɛnni kalan ka ɲɛ barisa fɛnɲɛnamafagalan lakɛfɛnw bɛɛ tɔgɔ tɛ sɔrɔ a la.

Dugukolo tɛ sɛnɛkɛla minnu bolo ni olu ni u ka denbaya sigilen don sɛnɛkɛbugudaw la, bagaji bɛ tiɲɛni kɛ olu de fan fɛ tuma dɔw la.

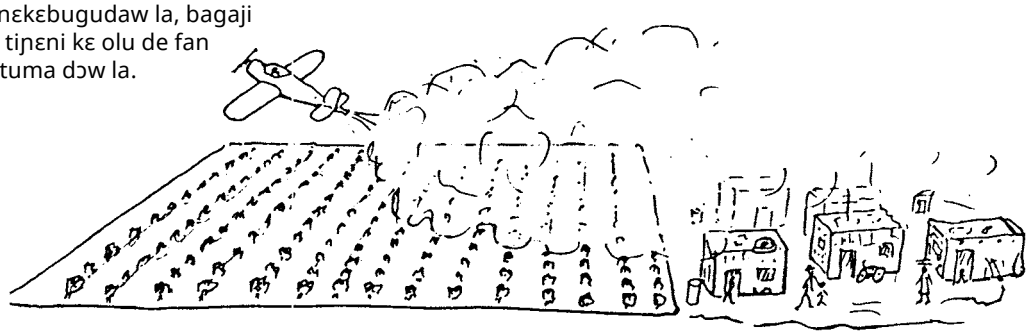

Aw ye aw janto nin na: Ni aw bɛ bagaji labaara, aw bɛ nin waleya ninnu matarafa.

- Aw bɛ bagaji ɲagami ka kɛ minɛn dɔ kɔnɔ ni hakili sigi ye.
- Aw kana a to a ji ka se aw fari ma.
- Aw bɛ finiw don, minnu bɛ aw fari fan bɛɛ datugu.
- Aw bɛ aw tɛgɛw ko ka ɲɛ sani aw ka dumunikɛ.
- Aw bɛ aw ko ka aw ka finiw falen aw kɛlen kɔ ka fɛnɲɛnamanifagalan fiyɛ.
- Aw bɛ aw ka baarakɛ finiw ko.
- Aw bɛ aw jija fɛnɲɛnamanifagalan kana se aw ka minnijiw ma.
- Aw bɛ aw jija bagajiminɛn kana ɲagami aw ka minɛn na ani ka denmisɛnniw tanga a ma. Aw kana ji walima dumuni don fɛnɲɛnamanifagalan bara lankolonw kɔnɔ abada.
- Aw bɛ a lajɛ ni wo tɛ a bara la.
- Aw bɛ lunɛti ni yɛrɛtangalanw don
- Aw bɛ ganw don
- Aw bɛ finiw don, fini minnu bɛ aw bolow ni aw senw datugu.
- Aw bɛ samara datugulen don (nka babi samara tɛ)

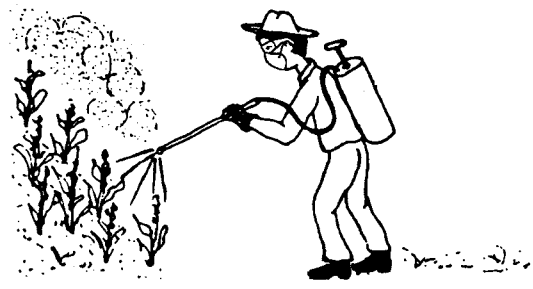

Aw ye aw janto nin na: Aw kana sɔn denmisɛnw ni musokɔnɔmaw ani denbatigiw ka gɛrɛ fɛnɲɛnamanifagalanw na.

Bagaji selen mɔgɔ kɔnɔ, o furakɛcogo

- Ni a tigi ninakili jɔra, aw bɛ aw da biri a da la ka a sama (aw ye gafe ɲɛ 133 lajɛ).
- Ladilikan minnu fɔlen don gafe ɲɛ 168 la, aw bɛ olu lawaleya walasa a tigi ka fɔɔnɔ, ani fana aw bɛ finfinmugu walima shɛfan di a tigi ma walasa ka dɔ bɔ baga fanga la. Nka aw kana mɔgɔ lafɔɔnɔ ka a sɔrɔ aw tɛ bagaji suguya minnen dɔn walima ni o ye a sɔrɔ a ye tajimafɛn dɔ min.
- Bagaji sera fini o fini ma ani aw fari yɔrɔ o yɔrɔ ma, aw bɛ olu bɛɛ ko ka jɛ.

Ladilikan minnu fɔlen filɛ, olu bɛ se ka dɔ ɲɛ bagaji furakɛli la, nka a fura yɛrɛ ye:

1. Ka yɛrɛtangacogo ɲɛfɔ mɔgɔw ye bagaji farinmanbaw kan ani ka sirayaw ta u labaarali kama.
2. Sɛnɛkɛlaw ka wuli ka u jɔ walasa ka u ka laɲiniw sɔrɔ ani ka fɛɛrɛw ta u ka kɛnɛyako la.
3. Ka sɛnɛkɛdugukolo tila mɔgɔw ni ɲɔgɔncɛ ka ɲɛ.

Hakililabana minnu ka kan ka furakɛ joona

Hakili yɛlɛmani, kɛwalenw, miiriya juguw, ani hakili ɲagami kojugu, olu bɛ se ka kɛ jɔrɔnanko ye a tigilamɔgɔ ni a kɛrɛfɛ mɔgɔw bolo.

Ni mɔgɔ minnu miiriya ni u ka faamuyaliw bɛka u bila ka basi lase u yɛrɛw ni mɔgɔ wɛrɛw ma, o tigiw ka kan ni dɛmɛ ye joona joona. I n'a fɔ balanako tɔw bɛɛ, aw bɛ fɔlɔ ka a tigi ninakili jateminɛ, ni joli bɛka bɔ, aw bɛ o lajɔ ani ka joginnida wɛrɛw ɲini a tigi farikolo la. O kɔ, a tigilamɔgɔw hakilisigili ni bɛrɛbɛrɛli de bɛ se ka u niw kisi.

> Ni mɔgɔ min ko a bɛ kojugu kɛ a yɛrɛ la walima mɔgɔ wɛrɛ la,
> aw ye da a ka kuma na.

Ni a tigi bɛ se ka kojugu lase mɔgɔ wɛrɛw ma, a ka nɔgɔn ka mɔgɔ wɛrɛw mabɔ a tigi la ka tɛmɛ a mabɔli kan mɔgɔw la.

Aw bɛ mɔgɔ fara aw yɛrɛ kan ka a tigi ni a kɛrɛfɛlaw lakana.

Ni a tigi ko ko a bɛ a fɛ ka a yɛrɛ bana, walima ka a yɛrɛ faga, mɔgɔ ka kan ka sɔrɔ a kɛrɛfɛ min bɛ a lamɛn ani ka a hakilisigi. Aw bɛ a ɲininka ni nɔgɔya ye ka a jira a la fana ko aw jan bɛ a la. Aw ka ɲininkaliw bɛ se ka a tigi dɛmɛ ka a bɔ a hakilinaw kan ani ka laɲina u kɔ.

1. A ɲininka ni a bɛ a fɛ ka a yɛrɛ de jogin walima mɔgɔ wɛrɛ.

2. Aw bɛ a ɲininka a bɛ a fɛ ka a kɛ cogo min ani ni fɛn jumɛn ye. Ni fɛɛrɛ jɔnjɔn bɛ a bolo, o bɛ a jira ko a sɛbɛ don.

3. Aw bɛ kuma a tigi fɛ fo a ka sɔn ko a tɛna a yɛrɛ jogin walima mɔgɔ wɛrɛ. Aw ye a ka maramafɛnw mabɔ a la walasa a kana a yɛrɛ walima mɔgɔ wɛrɛ jogin.

Labɛn dɔw bɛ yen minnu bɛ se ka kɛ sababu ye ka dɛmɛ kuntaalajan don a tigi ma. Aw kana a tigi to a kelen na. Aw ye to a kɛrɛfɛ, walima aw ye a somɔgɔ walima a teri dɔw to a kɛrɛfɛ. Aw ye aw jija a ka dɛmɛ sɔrɔ ani ka a jira a la ko aw jan bɛ a la, o waleyaw nafa ka bon. Aw bɛ aw jija a kana su, a kana dɔlɔ min wa a kana furakisɛ jugu (dɔrɔgu) ta. Dɔlɔ ni furakisɛ bɛ se ka a hakili tiɲɛ ani ka a bila a yɛrɛ joginni na. A nafa ka bon aw ka hakilifurakɛla dɔ kɛ k'aw yɛrɛ dɛmɛ walima sigidalamɔgɔ dɔ, banabagatɔ bɛ min bonya (lamɛn) kosɛbɛ.

Ka mɔgɔ ɲininka ni a bɛ a fɛ ka a yɛrɛ faga, o tɛ se ka a to a ka a yɛrɛ faga.

Ka kɔn Sukarodunbana ma

Sukarodunbana ye bana ye min bɛ farikolo fanga dɔgɔya ka a dɛsɛ ka dumuniw sukaro bɔ mɔgɔ fari la. Sukarodunbana bɛ mɔgɔ min na, o tigi bɛ se ka bala ka bana ni a ka dumuni dunta sukaro cayara walima ni a dɔgɔyara. Sukaro dunbana ka ca mɔgɔ farikolotigiw de la, nka a bɛ se ka mɔgɔ bɛɛ minɛ. Ni aw bɛ a fɛ ka fɛn caman wɛrɛ dɔn jabɛti kan, aw ye sɛbɛn ɲɛ 213 lajɛ.

Ni aw bɛ mɔgɔ dɔ dɔn min ka bana sababu ye sukakarodunbana ye nka aw dalen tɛ a la ni a sɔrɔ la jolila sukaro caya walima a dɔgɔya fɛ, aw bɛ a furakɛ i n'a fɔ sukaro dɔgɔya don ani ka taa ni a tigi ye dɔgɔtɔrɔso la.

Sukaro hakɛ dɔgɔyali joli la

Mɔgɔ dɔ jolila sukaro hakɛ bɛ se ka dɔgɔya ni o ye a sɔrɔ a bɛka fura ta min tɔgɔ ɛnsulini (*insuline*) walima sukarodunbana fura wɛrɛ, ani ni a ka fura tata hakɛ ka ca, a tɛ dumuni kɛ ka ɲɛ, a bɛ fangalabaara baaraw kɛ kojugu, ni a bɛ mɛn ka a sɔrɔ a ma dumuni kɛ walima ni a bɛ dɔlɔ min.

Sukaro hakɛ ka dɔgɔn mɔgɔ min joli la, kirinni, hakiliɲagami, jatigɛ walima ninakilidegun bɛ se ka o tigi minɛ. A bɛ se ka wɔsi walima ka yɛrɛyɛrɛ. Ni o kɛra, a tigi ka kan ka dumuni kɛ. Ni a ma dumuni kɛ, bana bɛ juguya, ani a bɛ taamasiɲɛ gɛlɛn wɛrɛw jira:

Gɛlɛya taamasiɲɛw

- Ɲɛnamini ka aw to taama na, fanga ban
- Fɛnw tɛ basigi ɲɛ kɔrɔ
- Hakiliɲagami walima a bɛ waleyaw kɛ minnu tɛ faamu (aw bɛ se ka fili ka a fɔ ko a sulen don)
- Ɲɛnamini
- Kirinni

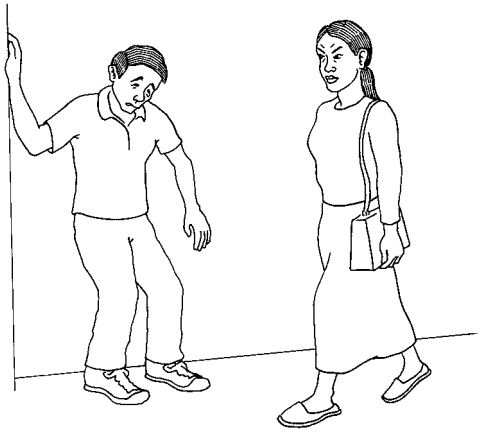

Sukaro hakɛ ka dɔgɔn mɔgɔ min joli la, o tigi bɛ kɛ i n'a fɔ a sulen don, o bɛ se ka jateminɛ ka kɛ fɛn ye min ka kan ka furakɛ fɔlɔ.

A furakɛcogo

Ni a tigi tɛ a yɛrɛ kalama, aw bɛ sukaro di a ma joona i n'a fɔ jiridennɔnɔ, buwasɔn, bɔnbɔn walima aw bɛ sukaro caman kɛ ji la, ka o di a ma, olu bɛɛ bɛ a dɛmɛ. A ka kan ka dumuni caman dun fana waati kunkuruni o kɔfɛ. Ni a ma ɲɛmatigɛ, ka nɔgɔya don bana na, miniti 15 sukaromafɛnw minnen kɔfɛ, aw bɛ dɛmɛ ɲini.

Ni a tɛ a yɛrɛ kalama, aw bɛ sukaro walima di dɔɔni kɛ a nɛn kɔrɔ. Aw bɛ tɛmɛ ni sukaromafɛn dɔɔni dili ye a ma. Farikolo bɛ waati kɛ sani sukaro ka don joli la. Ni banabagatɔ ɲɛmatigɛra, aw bɛ se ka sukaromafɛn caman di a ma.

Sukaro hakɛ cayalen joli la

Sukarodunbana bɛ mɔgɔ min na, a jolilasukaro bɛ se ka caya ni a bɛ dumuniba kɛ, ni a tigi tɛ a fari bɔ ɲɔgɔn na ka tɛmɛ a cogo kɔrɔ kan, walima ni bana gɛlɛn wɛrɛ ye a minɛ, ni a tɛka fura ta walima ni a farilaji dɔgɔyara. Nin bɛ se ka kɛ mɔgɔ la hali ka a sɔrɔ a tɛ a dɔn fɔlɔ ko sukarodunbana bɛ a la. Aw ka kan ka fura ɲini nin taamasiɲɛ kofɔlenw na.

A taamasiɲɛw

- Ji minnɔgɔ tuma bɛɛ ani ji caman min
- Tuma bɛɛ sugunɛkɛ
- Dibi donni ɲɛ kɔrɔ
- Fanga dɔgɔyali
- Dusuɲugun ni fɔɔnɔ
- Kɔnɔdimi

Sukaro mana caya joli la, ni a ma furakɛ, o kasaara ka bon kosɛbɛ barisa a bɛ se ka laban kirinni kuntaalajan ma walima saya yɛrɛ. Aw bɛ se ka a tigi ni kisi ni nin taamasiɲɛ jugu ninnu kɛlɛli ye.

Taamasiɲɛ juguw

- Dusukun tantanni teliya
- Jiriden kasa ninakili la
- Wolo jali
- Tansiyɔn jiginni
- Ɲɛnamini
- Ninakili teliyali kojugu
- Kirinni

A furakɛcogo

Aw bɛ taa ni banabagatɔ ye dɔgɔtɔrɔso la joona. Ni a kirinnen tɛ, aw bɛ ji caman di a ma dɔɔni dɔɔni.

Ni aw dalen don a la ko sukaro de ka ca a joli la, ani fana ni aw bɛ a ka ɛnsulini (*insuline*) tata hakɛ dɔn, aw bɛ o dɔɔni di a ma. Nka ni sukaro ka dɔgɔn, ɛnsulini bɛ se ka a tigi faga.

Kirinni, jali

Kirinni bɛ bala ka kɛ, a ka ca a la a tɛ mɛn, mɔgɔ tɛ bɔ a yɛrɛ kalama waati min walima a hakili ɲagaminen don, tuma dɔw la a bɛ kɛ ni sɛrɛkɛsɛrɛkɛli ye.

Kirikarali bɛ se ka sɔrɔ fariganba fɛ, farilaji dɔgɔya, sumayabana, bagamafɛnw walima sababu wɛrɛw fɛ. Kirikarali min bɛ tɛmɛ siɲɛ kelen kan, o bɛ wele kunsɛmɛnabana, aw sɛbɛn ɲɛ 287 lajɛ. Ni nin kirikarali sababu jugu ninnu si tɛ, kirikakarali gansan tɛ se ka kɛ bana ye (hali ni o ye a sɔrɔ a tigi yeɲɛna bɛ mɔgɔ siran). Ni mɔgɔ bɛ seri ka bin tuma bɛɛ, aw ye taa a jira kɛnɛyabaarakɛla dɔ la.

A furakɛcogo

Ni mɔgɔ serila ka bin, aw bɛ fɛn bɛɛ mabɔ a la walasa a kana a yɛrɛ bana. Aw bɛ a yɛlɛma a kɛrɛ kan walasa ni a bɛ fɔɔnɔ, a kana kirin a la. **Aw kana serikabintɔ minɛ ka a laada walima ka a lajɛ ka a nɛn minɛ.**

Mɔgɔ min serila ka bin **farilaji dɔgɔya** fɛ, aw bɛ taa ni o tigi ye dɔgɔtɔrɔso la. Ni a ɲɛmatigɛra, aw bɛ jimafɛnw di a ma. Aw ye sɛbɛn ɲɛ 255 lajɛ.

Ni **kanjabana** ye mɔgɔ ja, aw bɛ taa ni a ye dɔgɔtɔrɔso la. Walasa aw ka kunnafoni caman dɔn kanjabana kan, aw ye sɛbɛn ɲɛ 299 lajɛ.

Ni **sumayabana** ye mɔgɔ ja, aw bɛ taa ni a ye dɔgɔtɔrɔso la. Aw bɛ jazepamu (*diazepam*) di a tigi ma sani aw ka se dɔgɔtɔrɔso la (aw ye sɛbɛn ɲɛ 587 lajɛ). Aw bɛ a furakɛ ni sumayafuraw ye (aw ye gafe ɲɛ 541 lajɛ).

Ni mɔgɔ jara ka tɛmɛ miniti 15 kan, aw bɛ jazepamu jilama kɛ a banakɔtaayɔrɔ fɛ ni pikirikɛlan biɲɛntan ye. Aw ye fura dita hakɛ lajɛ sɛbɛn ɲɛ 587 la.

Mɔgɔw bɛ se ka fili ka **nɛgɛtigɛbana** jali kɛ binnibana yɛrɛ ye. A tigi dagalakaw bɛ sigi ɲɔgɔn kan ka gɛrɛntɛ (Dagalaka sɔgɔ). A kɔ bɛ bala ka kuru. Walasa ka aw kalan nɛgɛtigɛbana taamasiɲɛ fɔlɔw jateminɛcogo la, aw ye sɛbɛn ɲɛ 144 lajɛ.

Jali kɔfɛ, a tigi hakili bɛ se ka ɲagami walima a bɛ kɛ i n'a fɔ sunɔgɔ bɛ a la. Aw bɛ a dɛmɛ a ka lafiya sɔrɔ.

Fɛnɲɛnama kindaw

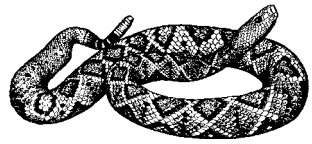

Aw kana fɛnɲɛnama kinda ci walima ka a dayɛlɛ, walima ka a fɔ ko aw bɛ baga sama ni aw da ye. Fɛnɲɛnama kinda sirili fana tɛ se ka baga bali ka jɛnsɛn fari tɔ la, nka a bɛ se ka kɔlɔlɔ jugu lase a tigi ma.

Dimi bɛ fɛnɲɛnama kinda caman na nka u man jugu, ani fana mɔgɔ faga fɛnɲɛnamaw man teli ka baga caman kɛ mɔgɔ la min bɛ se ka a faga. Ni o fɛnɲɛnamaw ye aw kin, aw bɛ aw hakili sigi ka kinda lajɛ. Ni joli ma bɔ a la walima ni joli yɛrɛ bɔra a la lɛri damadɔ aw kinnen kɔfɛ (o bɛ sɔrɔ fɛnɲɛnama suguya fɛ), o tɛ jɔrɔkun bɔ. Ni denmisɛnniw don, ka da olu dɔgɔya kan, baga bɛ se ka olu sɛgɛn, o kama aw bɛ aw janto u la kosɛbɛ.

Sakinda

1. Ni sa ye aw kin, aw bɛ aw mabɔ a la. Sa dɔw bɛ se ka kinnikɛ miniti damadɔ u salen kɔfɛ.
2. Aw bɛ masiri ni finiw bɔ kinda yɔrɔ la barisa a bɛ se ka funu.
3. Aw bɛ kinda to a tigi dusukun ni dugumana cɛ. Aw bɛ o yɔrɔ dulonnen to, walasa baga ka don fasaw fɛ.
4. Aw bɛ joli saniya dɔɔni dɔɔni, aw kana aw tɛgɛ digi a kan.
5. Sa caman ta la, ni aw tɛ a suguya dɔn, aw ye a lajɛ ani ka aw jɔ fo lɛri damadɔ. Ni a fununa dɔɔni walima ni a ma funu, dimi tɛ a la, a yɔrɔ ma bilen, o bɛ a jira ko baasi tɛ a la. Nin taamasiɲɛ ninnu de ye a faratimayɔrɔw ye. Olu de ye: a fununen kosɛbɛ walima dimi gɛlɛn, sunɔgɔsu, ɲɛgolo girinyali, ɲɛnamini, dusuɲukun walima basi bɔli nu ni da fɛ.

Aw ye a fɔ a tigi ye a ka a da kucukucu ka sɔrɔ ka a tu minɛn sanuman dɔ kɔnɔ. Ni daji ɲɛ kɛra i ko a bɛna bilen, basi bɛ bɔ ɲintaraw la, o tɛ taamasiɲɛ ɲuman ye.

Aw ye nin sakinda suguya ninnu siri ka a ja.

- Manba
- Kɔkɔjilasaw
- Cɛncɛnkansa
- Fɔnfɔnni
- Tulaɲa
- Gara
- Gorongo caman ka kinni baga bɛ yɛlɛ farikolo fan bɛɛ la.

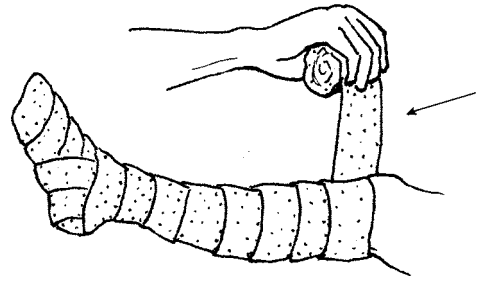

Aw bɛ a yɔrɔ siri ka a ja, walasa ka baga yɛlɛli bali, nka aw kana a ja kojugu fo ka se jolisira tigɛli ma. Aw ye dusukun tantanni jateminɛ fini sirilen kɔ sentɛgɛ sanfɛ.

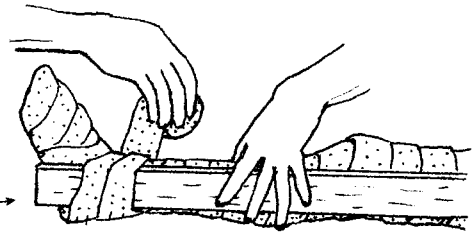

Aw bɛ jiri tilennen dɔ siri sen na walasa a kana bɔ a nɔ na. Gorongo ni fɔnfɔnni caman ka kinda kɛrɛfɛlaw bɛ mɔgɔ dimi, nka a tɛ gɛlɛya lase farikolo tɔ ma. Aw kana nin sa ninnu kinda siri.

Sa bagama caman na, bagafagafura bɛ yen ka olu kɛlɛ. Ni aw taara dɔgɔtɔrɔ la, aw bɛ sa cogoya bɛɛ fɔ ka ɲɛ walasa a fura jɔnjɔn ka kɛ aw la. Ni aw bɛ se, sa minnu ka ca aw ka sigida la, aw ye olu bagafagafuraw ɲini ka bila aw bolo kɔrɔ sani sa ka aw kin.

Ni gorongo daji sera aw ɲɛ ma, aw bɛ ji caman seri aw ɲɛ kɔnɔ.

Ni ji tɛ aw bolo, aw bɛ nɔnɔ walima sinji kɛ a la. Aw kana tubabu bagaji farinmanw kɛ ɲɛ kan.

Baga tɛ dangalan ni miniyan na, nka u ka kinni ka teli ka nɛ ta. Aw bɛ u ka kinni nɔ joli jateminɛ nin taamasiŋɛ juguman ninnu ko la: ni a bɛka bilen, ka kalaya, ka funu, walima ni a bɛka nɛ ta. O la, aw bɛ a furakɛ i n'a fɔ joli juguman tɔw (aw ye sɛbɛn ɲɛ 142 lajɛ ka a ta a 180 na). Waati dɔw la, nin sa ninnu bɛ se ka u meleke mɔgɔ la ka i bisi.

Ni kinda ye ɲin nɔ jira, o kɔrɔ ko sa bagama don. Ni ɲin nɔ yɛrɛ ma bɔ, a bɛ se ka kɛ sa bagama tɛ, nka a dɔw ye bagamaw ye.

Ntalenw ni nkɔsɔnw (bunteniw)

Hali ni u kinda ka farin, ntalen ni ŋɔsɔn caman kinda tɛ tɔɔrɔba lase mɔgɔ ma. U ye aw farifan min kin, aw bɛ o to a cogo la, aw bɛ gilasi walima jisuma da a la ka a dimi mada. Aw kana kinda dayɛlɛ walima ka a yɔrɔ siri. Funteni tɛ mako ɲɛ a la, nka yɔrɔninkelen basigi ka ɲi a ma.

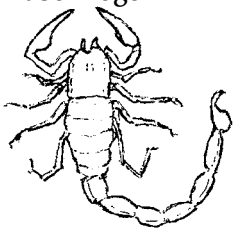

Ni aw bɛ a dɔn ko ntalen walima ŋɔsɔn in suguya ka kinni bɛ mɔgɔ faga, ni u ye aw kin, o kɔfɛ ni gɛlɛya dɔw kɛra aw la, i n'a fɔ: kɔnɔdimi, ŋɛɲɛ, wɔsili ani ninakilidegun, aw ye taa dɔgɔtɔrɔso la. Bagafagalan dɔ bɛ se ka sɔrɔ yen.

Ntalen finman ni ŋɔsɔn ka kinni na, aw bɛ se ka jazepamu di a tigi ma fɔlɔ walasa ka fasa bali ka ja ani ka a tigi hakili sigi (aw ye sɛbɛn ɲɛ 587 lajɛ).

Didenw ni dondoliw

Ni u ye aw kin ka gen to aw fari la dɔrɔn, aw bɛ a lajɛ ka a bɔ o yɔrɔnin bɛɛ. Gen donna yɔrɔ min na, o kɛrɛfɛlaw bɛ se ka bilen, ka funu ani ka dimi kɛ a la. Aw bɛ pati ni ji walima fɛn sumalen dɔ kɛ gen in donyɔrɔ la, o bɛ funu ni dimi nɔgɔya.

Diden ni dondoli kinda tɔɔrɔ bonyani ka suma, nka u bɛ se ka mɔgɔ faga. Aw

ye sɛbɛn ɲɛ 181 lajɛ diden ni dondoli kinda tɔɔrɔ bonyanen taamasiɲɛw ni a furakɛcogo kan.

Npɛrɛnw

Npɛrɛnw bɛ se ka bana caman jɛnsɛn u ka kinni fɛ. Walasa ka kunnafoni caman dɔn dabi kan ani a bɔcogo nɔgɔman kan wolo la, aw ye sɛbɛn ɲɛ 326 lajɛ.

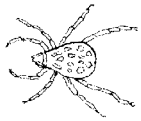

Jɛgɛni kɔkɔji jɛgɛ min bɛ mɔgɔ kin

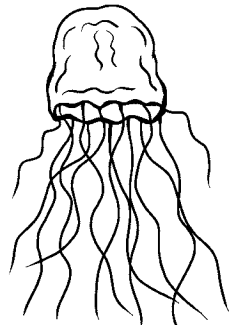

Aw bɛ aw mabɔ nin jɛgɛ in ni a dasi bɛɛ la. Aw bɛ a kinda ko ni kɔkɔji ye. Aw bɛ jɛgɛ in ɲinw bɔ ni pɛnsi ye.

Aw bɛ aw senw ni aw bolow don jikalan na miniti 20 ka dimi mada, nka aw kana a kɛ ni jikalan ye min bɛ aw jeni. O ka fisa jɛgɛ tɔw kinda ma nka a tɛ mako ɲɛ kɔkɔjilajɛgɛ ta la.

Farafinfura caman bɛ yen nka olu tɛ fɛn ɲɛ jɛgɛ tɔw ni kɔkɔji jɛgɛ kinda baga la. Misali la kɔkɔjijɛgɛ (kɔkɔjiladondoli), aw bɛ olu kinda ko ni winɛgiri ye, o bɛ a dimi da. Nka winɛgiri bɛ kɔkɔjilajɛgɛ tɔw kinda juguya. Manje ni sogobu magaman, olu ye jɛgɛ kinda furadumanba ye. Nka u tɛ se ka jɛgɛ kinda bɛɛ furakɛ, tuma dɔw la yɛrɛ a dimi bɛ juguya.

Aw bɛ a to a tigi ka a sen ni a bolow lamaga. Ni kɔkɔjijɛgɛ kinda don yɔrɔkelen toli man ɲi o la, nka ni sa walima ntalen kinda don, a ka fisa ka to yɔrɔ kelen na. Nka ni a tigi ninakili bɛka degun walima ni aw ye a ye ko a bɛka juguya, aw bɛ taa ni a ye dɔgɔtɔrɔso la.

Farikolo tanabanaw: a hakɛlama walima a juguman

Farikolotanabana nɔgɔmanw bɛ sɔrɔ gɔngɔn, jirifeere gɔngɔn, fɛnɲɛnama kinda, dumuni suguya dɔw, tubabubagaw walima tubabufuraw fɛ. Olu caman bɛ se ka furakɛ ni bagafuraw ye (aw ye sɛbɛn ɲɛ 579 lajɛ).

Farikolo tanabana nɔgɔman taamasiɲɛw

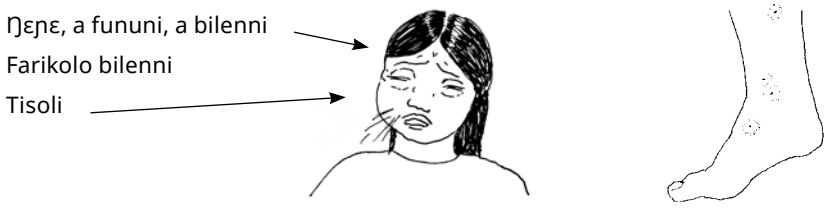

Farikolo tanabana juguman mɔgɔ minɛcogo ka jugu, barisa a bɛ se ka ninakili jɔ yɔrɔninkelen.

Farikolo tanabana juguman taamasiɲɛw

- Fari bilenya, a ŋɛɲɛ
- Nu, dawolo ni kankɔnɔna funu, dumuni kununi gɛlɛya
- Ninakilidegun
- Tɛgɛ ni sentɛgɛfunu
- Dusukunɲugun walima kɔnɔdimi

A taamasiɲɛw caman ye farikolo bilenya ni ninakilidegun ye.

Ni mɔgɔ tɛ se ka dumuni kunu, walima ni ninakilidegun bɛ a la, **aw bɛ epinefirini *(épinéphrine)* di a tigi ma o yɔrɔnin bɛɛ**. Aw bɛ epinefirini 0,3 ka se 0,5 miligaramu pikiri kɛ a la. Aw bɛ se ka segin ka o fura hakɛ kelen kɛ a la miniti 5 kɔnɔ ni a ɲɛci bɛ yen.

Epinefirini bɛɛ fanga ni a hakɛw tɛ kelen ye. O ni a ta bɛɛ, aw bɛ se ka a dita hakɛw kɛ kelen ye. Aw ye aw hakili jagabɔ a tata hakɛ ɲuman kan; wa fana a maralen ka sɔrɔ aw bolo sani a mako gɛlɛn ka jɔ a la. Walima aw bɛ a pikiriji labɛnnen mara, ni a bɛ wele epipɛni (*EpiPen*), a dɔnnen don ni izinitigiw ka tɔgɔ wɛrɛw ye. Walasa aw ka a tɔ bɛɛ ɲɛdɔn, aw ye sɛbɛn ɲɛ 578 lajɛ.

Aw bɛ epinefirini pikiri kɛ worofasa la, nin yɔrɔ in na:

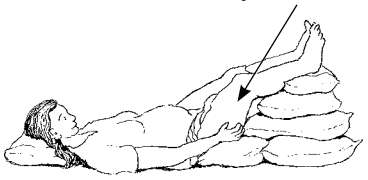

Aw bɛ senw kɔrɔrɔta sanfɛ dusukun ni san cɛ.

Ninakilidegun na, aw bɛ se ka salibitamɔli (*salbutamol*) fana di (aw ye sɛbɛn ɲɛ 576 lajɛ). A ka fisa fana ka faritanabana fura di (aw ye sɛbɛn ɲɛ 579).

A ca a la, ni fura, dumuni, diden kinda bɛ farikolotanabana bila aw la, aw ye aw yɔrɔ janya olu la. Siɲɛfilanan na, ni o fɛn kelen ye aw sɔrɔ, Aw bɛ se ka sigi ni degun ye min ka jugu ka tɛmɛ fɔlɔ kan.

Funteninatɔɔrɔ balalenw

Funteni waati kaliya, a farikolosɛgɛnba, ani a banaw

Ka baara kologirin kɛ funteni na, o bɛ kaliya bila mɔgɔ senw, i bolow walima i kɔnɔ na. O sababu bɛ se ka kɛ mɔgɔ farilakɔkɔ caman bɔli ye wɔsiji fɛ.

A taamasiɲɛw

Funtenina farikolosɛgɛnba (a banaw) bɛ laban:

- minnɔgɔ jugu
- fangadɔgɔya
- kugolodimi
- dusukunɲugun walima kɔnɔbarala kaliya

- farikolo ɲiginni wɔsiji fɛ, a bɛ se ka suma ani ka a ɲɛ jɛya
- wolo bɛ se ka ja walima ka a kisɛkisɛ.

A furakɛcogo

- A tigi ka kan ka ka a lafiɲɛ sumayamayɔrɔ la. A kana finiw don ɲɔgɔn kan.
- Aw bɛ kɛnɛyaji di a tigi ma. Aw bɛ kɔkɔ kutuɲɛ tilancɛ (½) kɛ ji litiri kelen na ka a ɲagami (aw ye sɛbɛn ɲɛ 255 lajɛ kɔnɔdimi, kɔnɔboli ni kɔnɔnatumu kan).
- Aw bɛ jimafɛn sumalen caman wɛrɛ di a ma fana.
- Walasa ka kaliya nɔgɔya, aw bɛ to ka taama taama ka aw senw bɔ ɲɔgɔn na.

Ni a ma furakɛ, a bɛ se ka juguya ka a laban ɲɛnamini na.

Funteni waati ɲɛnamini

Funteni waati ɲɛnamini ye bana juguba ye min bɛ mɔgɔ sɔrɔ ni aw mɛnna funteni na.

A taamasiɲɛw

- Dusukun tantanni teliya ni ninakilidegun
- Wolo bilenni, a kalayali, a jali walima a sumani
- Fɔɔnɔ walima kɔnɔboli
- Ɲɛnamini
- Ɲɛnamini walima serikabin
- Fari kalaya kojugu ka tɛmɛ degere 40 kan

Funteni waati ɲɛnamini bɛ mɔgɔw minɛ minnu farilafunteni ban man di: mɔgɔkɔrɔbaw, denw, banabagatɔ, mɔgɔ belebelebaw dɔlɔminnaw. Bana in bɛ dankari kɛ nin mɔgɔ kofɔlenw de la kosɛbɛ.

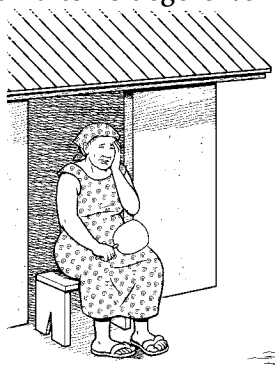

Funteni waati ɲɛnamini bɛ se ka denmisɛnnamɔgɔ minɛ min mɛnna baara la walima farikoloɲɛnajɛ la funteni na. O tigiw ye o ye, u bɛ wɔsi.

A furakɛcogo

Aw bɛ aw teliya ka a tigi fari sumaya: aw bɛ a ladon suma na. Aw bɛ finiw dɔw bɔ a la. Aw bɛ a fifa, ka a jɔsi ni fini ɲiginnen ye ani ka ji kɛ a farilafini bɛɛ kan. Aw bɛ gilasi kɛ fini na walima fini sumanen dɔ la ka o don a tɔn kɔrɔ, a kaman kɔrɔ ani a worofurancɛ la. Mɔgɔ kɛnɛman fana bɛ se ka don jisuma na waati kunkuruni ka a ko, nka o farati ka bon mɔgɔkɔrɔba ma walima mɔgɔ min man kɛnɛ ka kɔrɔ.

Ni aw sɔmina ko nin bana in bɛ mɔgɔ min na, aw bɛ kɛnɛyaji di a ma (aw ye sɛbɛn ɲɛ 255 lajɛ kɔnɔdimi, kɔnɔboli ni kɔnɔnatumu kan). Walima jimafɛn sumanen fɛn o fɛn mana kɛ aw bolo, aw bɛ o caman di a tigi ma. Nka aw ye aw kɔlɔsi a tigi kana kirin: ninakilidegun ka ca funtenina ɲɛnamini senkɔrɔ.

Funtenina ɲɛnamini bɛ mɔgɔ min na, o tigi ka bana ka teli ka juguya. O la, ni aw bɛ se, aw bɛ taa ni a ye dɔgɔtɔrɔso la.

A kunbɛncogo

Walasa ka aw tanga kɛnɛma funteni ma, aw bɛ fini ɲɛ jɛmanw don ani fugulan. Aw ka sokɔnɔbaaraw ka kan ka kɛ yɔrɔ fɛrɛlen na fiɲɛ bɛ taa ka segin yɔrɔ min na. Aw bɛ to ka aw lafiɲɛ ani ka minfɛn sumalenw min. Nka aw bɛ biyɛri walima dɔlɔ minta dan hakɛ la baara walima tulon waati funteni na. Alikɔli bɛna ni farilajidɛsɛ ye.

Tilejenida

A ka ca a la tilejeni ka jugu mɔgɔ farila jɛmanw ma. A bɛ wolo bilen, ka dimi kɛ a la, ani ka a kalaya. Ni a juguyara, a bɛ kisɛkisɛ ka tila ka funu. Kisɛkisɛ min bɛ sɔrɔ tilejenida fɛ, o ni jeninida tɔw tɛ kelen ye barisa a bɛ se ka nɛ ta. Tilejenida siɲɛ kelen man jugu, nka tile ka jeniko caman bɛ laban wololakansɛri ma.

Tilejenida bɛ nɔgɔya a yɛrɛ ma tile damadɔ kɔfɛ. Alowera (*aloe vera*) walima dimimadafura bɛ a nɔgɔya. Furakɛcogo dɔw bɛ se ka sɔrɔ aw ka sigida la minnu bɛ wolo jeninen suma ka a dimi mada.

A kunbɛncogo

Ni tile ka farin, aw bɛ fugulan don ani ka fini don min bɛ aw farikolo datugu. Aw bɛ tulu mu min bɛ mɔgɔ fari tanga tile ma (*crème solaire, écran solaire*) sani aw ka bɔ tile kɔrɔ.

Tilejeni ka jugu yefukew fari ma ka tɛmɛ mɔgɔ tɔw kan. A bɛ fari tiɲɛ ka sababu kɛ fɛn dɔ bɛ u fari mɔgɔ tɔw fari la min bɛ u tanga tilejenini ma, min tɛ olu fari la. O de kama fɛn damadɔ bɛ yen u ka kan ka minnu kɛ walasa ka u fari lakana ka bɔ tilejenini ma i n'a fɔ ka fugulan don, duloki bolojanw ani ka tiletangatulu mu. Yefukew ka kan ka lunɛti ɲuman fana don walasa ka u ɲɛ tanga tile ma.